

II Euroopa sotsiaalpartnerite organisatsioonide
ühisprojekt

***Uuring restruktureerimisest uutes
liikmesriikides***

EESTI – RIIGI ÜLEVAADE

This project is organised with the financial support of the European Commission

SISUKORD

- 1. SISSEJUHATUS: ÜLEVAADE – MILLE JAOKS?**
- 2. MAJANDUSE SUUNDUMUSED JA VÄLJAKUTSED**
 - 2.1 Kasvu ajendid
 - 2.2 Makromajanduslikud väljakutsed
 - 2.3 Tööjõuturu ja tööhõive väljakutsed
- 3. RESTRUKTUREERIMISE VÄLJAKUTSED**
- 4. SOTSIAALDIALOG**

I LISA EESTI PÕLEVKIVI RESTRUKTUREERIMINE

II LISA SEKTORIAALSE RESTRUKTUREERIMISE NÄITED

III LISA TABELITE JA GRAAFIKUTE LOETELU

IV LISA INTERVJUEERITUD ISIKUTE LOETELU

V LISA ALLIKAD

The present report was elaborated by Mr. Michal Kurtyka, BBP expert

The present report represents an expert view and does not necessarily reflect the view of the European Social Partners

I. SISSEJUHATUS: ÜLEVAADE – MILLE JAOKS?

Alljärgnev ülevaade tutvustab peamisi väljakutseid, millega Eesti majandus restruktureerimise seisukohast silmitsi seisab, nii ettevõtete kui ka makromajanduse tasandil. Seda arutasid Eesti sotsiaalpartnerid koos Euroopa sotsiaalpartneritega 30. märtsil 2006. aastal toimunud seminaril.

Ülevaatega ei püüta anda uuenduslikku pilti Eesti majanduslikust või sotsiaalsest olukorrast – ei poliitilisel ega akadeemilisel tasandil. Sellega püütakse esitada olemasolevad faktid ja andmed restruktureerimise kohta, mida vaadeldakse kui fenomeni, protsessi ja avaliku arutelu teemat.

Ülevaates esitatakse erinevaid seisukohti, püütakse ergutada arutelu Eesti majanduse tuleviku üle, tõstatada konstruktiivselt käsitletavaid küsimusi, panustada usalduse ja kindlustunde loomisse huvitatud osapoolte seas, eesmärgiga panna nad koos töötama Eesti tuleviku ning Eesti ja Euroopa Liidu sotsiaaldialoogi nimel.

Ülevaate esimeses osas tuuakse välja peamised majanduse tõukejõud ja suundumused ning huvitatud osapoolte põhiküsimused kasvu, tööhõive ja konkurentsivõime valdkonnas. Seejärel keskendutakse restruktureerimisele kui protsessile ja avaliku arutelu teemale, võttes aluseks konkreetseid näited restruktureerimisest Eestis. Ülevaate lõpus kirjeldatakse sotsiaaldialoogi väljakutseid ja küsimusi, mida arutatakse või mis võivad mõjutada restruktureerimiskaalutlusi.

Ülevaade põhineb intervjuudel ning andmete ja dokumentatsiooni analüüsil. Täiendav materjal on esitatud lisades.

II. MAJANDUSE SUUNDUMUSED JA VÄLJAKUTSED

Selles peatükis:

- ☞ esitatakse kasvu ajendid, mis soodustavad Eesti majanduse edendamist,
- ☞ loetakse üles majanduslikud väljakutsed ja makromajanduslikud küsimused, millega tuleb toime tulla, et säilitada Eesti konkurentsivõime,
- ☞ tuvastatakse tööhõive ja -turu väljakutsed.

Eesti majandus on iseseisvumisest alates teinud tohutuid edusamme. Mõistlikud makromajanduspoliitika ja kaugeleulatuvad struktuurireformid on soodustanud makromajanduslikku stabiilsust ja edendanud kindlat kasvu. Lähedus Põhjamaade turgudele, konkurentsivõimeline kulustruktuur ja ülimalt oskuslik tööjõud on Eesti suhtelise eelise peamised allikad. Selle tulemusena läheneb riik kiirelt ELi tasemele – sissetulek inimese kohta (ostujõu pariteetides) oli 2004. aastal ligi pool EL15 keskmisest tasemest, samas kui 1995. aastal oli see näitaja ligikaudu üks kolmandik. Eesti on ka üks juhtivatest uutest ELi liikmesriikidest Maastrichti kriteeriumitele¹ vastamisel.

2.1. KASVU AJENDID

Eesti majandus areneb dünaamiliselt – 1995.–2000. aastail oli keskmine majanduskasv 6,1%. Vaid Lirimaa oli ELi riikide arvestuses kiirem majanduskasv.

a) Makromajanduslik stabiilsus

Eesti on suutnud saavutada tasakaalu eelarves, fikseeritud vahetuskursi süsteemi, range fiskaalpoliitika, valuutakomiteesüsteemi, konservatiivse välislaenude võtmise poliitika ja edukad struktuurireformid. Eesti kroon on fikseeritud euroga, mistõttu ei seisa Eesti silmitsi riikliku defitsiidi või liigse inflatsiooniga. Eesti Valitsus on tõsiselt pühendunud stabiilsus- ja kasvupakti kriteeriumite täitmisele ja eurotsooniga ühinemisele. Hiljuti teatati, et Eesti on eurole üleminekuks valmis 2007. aasta algusest. Peamine ärevuse põhjus seoses eurotsooniga liitumise kriteeriumite täitmisega on endiselt inflatsioon. Veelgi enam, Eesti on

¹ <http://www.imf.org/external/np/ms/2005/072205.htm>

naftahinnast põhjustatud inflatsiooni suhtes tundlikum kui teised ELi riigid, kuna bensiini hind mängib Eesti inflatsioonis suuremat rolli.²

2004. aastal avaldas Maailma majandusfoorum uurimuse Lissaboni strateegia eesmärkide saavutamiseks, hindamaks Euroopa poliitikaid ja reforme Lissaboni protsessi valguses. Selles uurimuses hinnati Eestit kui kõige konkurentsivõimelisemat uut riiki. Riik sai kõrgeid punkte finantsteenuste, ettevõtluse arendamise, rahvusvaheliste võrgustike, liberaliseerimise ja infoühiskonna arendamise kategooriates.³

b) Majanduse häirimatu kasv

Viimastel aastatel on Eesti majandus olnud tõusuteel. Pärast Venemaa kriisist mõjutatud 1998. ja 1999. aasta finantskriisist ülesaamist tõusis Eesti SKP kasv 2000. aastal kiiresti tagasi 7,1% tasemele, mille peamine põhjus oli majanduslik lõimumine ELiga. Majandustulemused näitasid Eesti jätkuvat toibumisvõimet võrreldes oma peamiste ELi kaubanduspartneritega 2001. aastal. SKP kasv mõnevõrra aeglustus 2001. aastal 5%-ni ja tõusis 2002. aastal uuesti 5,8%-ni. Sellele järgnes kiire häirimatu kasv 6,7%-ni 2003. aastal ja 7,8%-ni 2004. aastal. See toimus tänu Skandinaavia kasvutsükli tugevusele, mis pani aluse suurenenud kaubaekspordile ja ka kasvavatele FDI-määradele ning globaalse majandusliku olukorra üldisele paranemisele.⁴ 2005. aasta tegelikuks SKP kasvuks prognoositi ligikaudu 7%, mille peamised tõukejõud oli välis- ja kodumaine nõudlus.⁵

III lisa 1. tabelis, graafikutes 1–3 ja 1. diagrammis on esitatud jooksvad andmed majanduskasvu, SKP kasvu ja SKP koosseisu kohta sektorite lõikes.

c) Liberaalne kaubanduspoliitika

Väliskaubandus mängib Eesti majanduses tähtsat rolli ja riik järgib üldiselt kaubanduspõhist arengustrateegiat. Eestit tuntakse hästi kui vabakaubanduse pooldajat – 1992. aastaks oli Eesti tühistanud kõik tariifid, toetused ja muud kaubandust moonutavad meetmed nii tööstus- kui ka põllumajandustoodete osas⁶. Väliskaubandus on üha enam suunatud Lääne turgudele, misjuures Venemaa tähtsus on endiselt suur, kuigi vähenev. Eesti peamised ekspordiartiklid on toiduained, tekstiil ja rõivad, puit ja paberitooted, masinad ja kemikaalid. 2004. aastal oli EL

² <http://www.euractiv.com/Article?tcmuri=tcm:29-143675-16&type=News>

³ *Miracle of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on “After fifteen years of market reforms in transition economies: new challenges and perspectives for the industrial sector”, Trade, Industry and Enterprise Development Week UNECE, 24-25 May 2005.

⁴ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/estonia/>; <http://www.fin.ee/?id=13318>

⁵ <http://strategis.ic.gc.ca/epic/Internet/inimr-ri.nsf/en/gr117873e.html>

⁶ *Miracle of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on “After fifteen years of market reforms in transition economies: new challenges and perspectives for the industrial sector”, Trade, Industry and Enterprise Development Week UNECE, 24-25 May 2005.

25 riikide osatähtsus ekspordist 80% (2003. a 82%). Eksport SRÜ riikidesse moodustas koguekspordist 8% (2003. a 6%). Ekspordi väärtus ELi riikidesse suurenes 15% ja SRÜ riikidesse 54%. Suurem osa ekspordist läheb Soome, Venemaale, Rootsi, Lätisse ja Saksamaale.

III lisa 2. diagramm kujutab Eesti ekspordi tarbekaupade gruppide lõikes aastal 2004.

2004. aastal oli koguimpordi osatähtsus ELi riikidest 78% (2003. a 76%) ja SRÜ riikidest 12% (2003. a 13%). Import ELi riikidest kasvas 20% võrra ja SRÜ riikidest 5% võrra. Eesti peamised impordiallikad on Soome, Venemaa ja Saksamaa. Peamised Eestisse imporditavad tooteliigid on masinad, toiduained, tekstiil ja rõivad, keemiatooted ja mineraalkütused⁷. 2004. aastal moodustas Eesti väliskaubanduse käive 11,48 miljardit eurot, millest eksport moodustas 4,75 miljardit eurot (41%) ja import 6,73 miljardit eurot (59%). 2003. aastaga võrreldes kasvas Eesti väliskaubanduse käive 18% (eksport 19% ja import 18%). 2004. aastal eksportis Eesti kaupu 161 riiki ja importis kaupu 118-st riigist. Kaubandusbilanss oli positiivne 99 riigiga⁸.

III lisa 2. diagrammis on esitatud Eesti väliskaubanduse näitajad aastatel 1995–2004.

d) Õitsev masina- ja metallitööstus

Eesti masina- ja metallitööstuse ajalugu ulatub tagasi 19. sajandi teise poole. Tänapäeva seisuga on see kasvav, modernne tööstusharu, millel on tugevad sidemed Skandinaavia ja Lääne-Euroopa masinatööstuse gruppidega. Viimastel aastatel on masinaehituse, metallitöötlemise ja elektroonikatööstuse tähtsus nii ekspordis kui ka impordis märkimisväärselt kasvanud. Masina- ja metallitöötlemistööstuse aastane tootlikkus on viimaste aastate jooksul tõusnud 15–18%. Koos pidevate investeeringutega uude tehnoloogiasse ja imporditavate materjalide ning pooltoodete tariifide puudumisega on see kindel baas tulevasele kasvule⁹.

Suurem osa toodangust eksporditakse ja selle panus ühe peamise eksporditulu allikana kasvab püsivalt. Eesti masina- ja metallitöötlemistööstuse peamine turg on Lääne-Euroopa, eelkõige Skandinaaviamaad.

⁷ <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=108&op=page&SubMenu=>

⁸ *ibidem*

⁹ *ibidem*

Pool masinatööstuse 400 ettevõttest asub Tallinnas ja selle lähedal, samas kui suurem osa vabast tootmisvõimsusest asub väljaspool Tallinna. Võttes arvesse võrdlemise arenenud maantee-, raudtee- ja sadamavõrgustikku, on kõik ettevõtted oma asukohast sõltumata välismaistele firmadele potentsiaalselt sobivad partnerid. 2/3 ligi 20 000 masinatööstuses töötavast inimesest töötab keskmise suurusega ettevõtetes (mille palgal on üle 100 töötaja). Tallinna tehnikaülikool, tehnikakõrgkool ja masinatööstusele spetsialiseerunud kõrgetasemelised kutsekoolid tagavad selle, et Eesti ettevõtetes töötavad kvalifitseeritud insenerid¹⁰.

e) Uute tehnoloogiate laialdane kasutus

Lühikese aja jooksul on tänapäevased kommunikatsioonivahendid saanud eestlaste igapäevaelu lahutamatuks osaks ning mobiiltelefonid ja Internet on levinud laialdasemalt kui mõnes teises ELi liikmesriigis. EAKL märgib, et eestlased tunnevad end infotehnoloogias ja kommunikatsioonis päris koduselt, näiteks toimib hästi elektrooniline hääletussüsteem ja parkimise või ostude eest on võimalik tasuda mobiiltelefoniga. Tänapäevaks on Eesti valitsusele välja töötatud e-valitsuse süsteem. Panganduses kasutab Interneti-panka 75% klientidest – kodus pangatehingute tegemine on populaarsem kui traditsioonilised meetodid. Kohalikul tasandil (Tallinnas) on välja töötatud mitmeid uuenduslikke tehnilisi lahendusi ja rakendusi, näiteks mobiiltelefonimaksetega autode parkimise süsteem, MPS (mobiilne positsioneerimine) ja e-piletid ühistranspordis. Mobiiltelefoni kasutas 2004. aastal 1,4 miljonit eestlast, mis tähendab 96 klienti 100 elaniku kohta¹¹. Olulisi investeeringuid on tehtud telekommunikatsiooni infrastruktuuri. Kiudoptilised kaablid katavad kogu riiki, merepõhjas paiknevad otseühendused Rootsi ja Soomega ning ühendused Venemaa ja Lätiga tagavad esmaklassilise rahvusvahelise side. Interneti-kasutajate osakaal on Eesti elanikkonnaga ja teiste ELi riikidega võrreldes juba praegu kõrge. Eesti on Baltimaade hulgas Interneti kasutamise poolest juhtival kohal ja tänase päeva seisuga kasutab Internetti koguni 55% rahvastikust. Nagu enamikul teistel Euroopa riikidel, on Eestil olemas digitaallkirja seadus, ent erinevalt paljudest teistest on Eestil olemas ka ID-kaartide digitaalsertifikaate puudutav seadusandlus¹².

EAKL usub, et praegune väljakutse on see, kuidas IT-ideid paremini turustada ja müüa. Omavahel tuleb ühendada uuringu- ja arendustegevuse algatused, uute ideede arendamine, et luua atraktiivne lõpptoode.

III lisa 2. ja 3. tabelis on esitatud Eesti IT- ja telekommunikatsiooniarengute põhipunktid.

¹⁰ <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=116&op=page&SubMenu>

¹¹ *ibidem*

¹² *E-government in Central Europe – Rethinking Public Administration*, White Paper from The Economist Intelligence Unit, August 2004, p.9.

f) Kasvav VKE sektor

Kuna VKEd annavad Eesti SKP-sse suure panuse, on kiire ja jätkusuutliku majanduskasvu saavutamiseks ülimalt oluline ettevõtete kasvu ja nende pakutavat lisandväärtust toetada. Aktiivsete ettevõtete arv on kasvanud aeglaselt, ent kindlalt, umbes 6% aastas, peamiselt mikroettevõtete sektori õitsengu tulemusel (kasvumäär ligikaudu 45% aastas). Hetkel ekspordib oma kaupu ja teenuseid 15% Eesti firmadest¹³. VKEde panus kogu tööhõivesse moodustas 2000. aastal 51%¹⁴.

Eesti on hästi suunatud meetmetega välja töötanud korraliku VKEde toetusüsteemi. On olemas lai valik tugiteenuseid, millest mõni on suunatud kõikidele ettevõtetele, nt teadlikkuse tõstmine, interaktiivne B2B-teabevärv jne, ning mõni vaid vähestele ettevõtetele, nagu uuringu- ja arendustegevuse arendamise programmid ja kvaliteedijuhtimise edendamine. Kõik teenused arvestavad ettevõtete tegevuse muutuvaid tingimusi.

g) Kvaliteetne transpordi- ja logistikasektor

Tänu soodsale majanduslikule ja geograafilisele asukohale on Eestist saanud rahvusvaheline transiidivärv nii ida ja lääne kui ka põhja ja lõuna suunal. Selline asukoht on ideaalne tõhusate transpordiühenduste ning kaupade ja teenuste turustamisahelate loomiseks Euroopa ja rahvusvahelistele ettevõtetele. Eesti transpordi- ja logistikasektor koosneb transporditeenuste, transiitkaubanduse, turustuskeskuste ja lisandväärtusega logistika kombinatsioonist. Suurem osa transporditulust tuleb rahvusvahelisest transiidist ja sadamateenustest¹⁵.

2004. aastal vedasid Eesti transpordiettevõtted üle 95 miljoni tonni kaupa, millest peaaegu 69% raudteel, 30% maismaal ja 1,2% meritsi. Eesti maanteede võrgustik on oma tiheduse ja kvaliteedi poolest võrreldav Põhjamaadega. Infrastruktuur peateedel on arenenud kiiresti tänu modernsete bensiinijaamade ja paremate teede ehitamisele.

Hetkel on suurimad tee-ehitusprojektid Tallinn-Narva, Tallinn-Tartu ja Tallinn-Pärnu maanteede rekonstrueerimine. 2005. aasta alguses oli teede kogupikkus 56 800 km. Eesti maismaatranspordiettevõtete 2004. aastal veetud kaupade maht oli 28,1 miljonit tonni, võrreldes 2003. aasta 27,1 miljoni tonniga ja 2002. aasta 17,8 miljoni tonniga.

¹³ *Miracle of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on "After fifteen years of market reforms in transition economies: new challenges and perspectives for the industrial sector", Trade, Industry and Enterprise Development Week UNECE, 24-25 May 2005.

¹⁴ *Estonia Country Assessment*, Forum For Enterprise Development, Baltic Regional Programme, OECD, May 2002.

¹⁵ *New Opportunities – Baltic Resources*, Export America, December 2002.

Ligikaudu 80% kaubatrasiidist läbib Eestit mööda raudteed. Lühim tee Venemaalt Lääne-Euroopasse ja Põhja-Ameerikasse on läbi Balti riikide. Eesti rannikul on 60 sadamat, millest 31 tegelevad kommertsvedudega ja on avatud välisriikide laevadele. 1999. aastal renoveeritud Tallinna lennujaam on avatud rahvusvahelistele ja kodumaistele lendudele. Loodud on lennuühendused enamiku Skandinaavia ja Euroopa linnadega.

h) Atraktiivne sihtkoht välismaistele otseinvesteeringutele

Kindlad ja liberaalsed majanduspoliitika ning huvitavad äriperspektiivid on soodustanud välismaiste otseinvesteeringute pidevat kasvu Eestis. Viimaste aastate jooksul on Eesti olnud kapitali sissevoolult inimese kohta üks juhtivaid riike Kesk- ja Ida-Euroopas. Osaliselt või täielikult välismaalastele kuuluvad ettevõtted moodustavad ühe kolmandiku Eesti SKP-st ja üle 50% riigi ekspordist.

Wall Street Journali 2004. aasta majandusvabaduse indeksi järgi on Eesti kuues riik äritegevuse lihtsuse poolest. See hinnang põhineb sellistel näitajatel nagu kaubandus- ja rahanduspoliitika, valitsuse sekkumine majandusse, omandiõigused, palgad ja hinnad, kapitalivood ja välisinvesteeringud. Eesti edestas koguni Ühendkuningriiki ja Ameerika Ühendriike. Maailma majandusfoorum avaldatavas globaalse konkurentsivõime aruandes (2004–2005) oli Eesti 100 teise majanduse hulgas 20. kohal. Selle raporti kohaselt edestas Eesti mõned Lääne-Euroopa riiki, nt Hispaaniat, Portugali ja Prantsusmaad. Ka teised Kesk- ja Ida-Euroopa riigid jäid Eestist maha¹⁶.

2005. aasta II kvartali lõpuks moodustas välismaiste otseinvesteeringute kogumaht 10,14 miljardit eurot. 47,4% välismaistest otseinvesteeringutest on investeeritud finantsvahendusse. Sellele sektorile järgneb kinnisvara-, rendi- ja äritegevus ning tootmine, vastavalt 15,7% ja 13,1% kogumahust. Hulgi- ja jaekaubandus moodustas 8,4% välismaiste otseinvesteeringute mahust.

Põhilised välismaised otseinvesteeringud tulevad Skandinaavia riikidest. Esikohal on 57,5%-ga kogumahust Rootsi, millele järgneb Soome 18,6%-ga – eelkõige on Eestis registreeritud väikeettevõtteid – ja USA 3,5%-ga. Madalmaade osakaal välismaistest otseinvesteeringutest moodustab 2,5%.¹⁷

Välismaiste otseinvesteeringute sissevoolu näitajad

- 1995.–1996. aastatel oli enamik välismaistest otseinvesteeringutest seotud erastamisega;
- alates 1996. aastast on reinvesteertavate tulude osakaal kasvanud, ulatudes 2004. aastal välismaiste otseinvesteeringute kogu aastasest sissevoolust 76,6%;
- rahvusvaheliste firmaostude osakaal on kasvutrendis;
- tulevikuinvesteeringute osakaal on samuti aegamööda kasvanud¹⁸.

¹⁶ *Investment in the Baltic States, a comparative guide*, KPMG in the Baltics, 2005.

¹⁷ <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=63&op=page&SubMenu=>

¹⁸ <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=112&op=page&SubMenu=>

3. diagramm ja 4. graafik kujutavad välismaiste otseinvesteeringute sissevoolu Eestisse ja 4. diagramm välismaiste otseinvesteeringute mahtu tegevusalade ja riikide lõikes (III lisas).

Eesti sotsiaalpartnerid rõhutavad, et tähtis välismaiseid otseinvesteeringuid ligitõmbav tegur on **Soome kultuuri mõju**. Seda mõju võib näha:

- äritegevuse teostamise viisis;
- eeskirjades ja protseduurides;
- ettevõtete kultuuris ja hoiakutes;
- keelte sarnasus aitab luua ja säilitada kontakte.

i) Investorisõbralik maksusüsteem

Eesti maksusüsteemi eriline joon on asjaolu, et kasumit ei maksustata seni, kuni see võetakse ettevõttest välja, nii et ettevõtete jaotamata kasum on maksuvaba. See, et jaotamata kasumit ei maksustata, meelitab ligi välismaiseid ja kodumaiseid investeeringuid Eesti majandusse ning on üks põhjustest, miks Eesti on *per capita* juhtivamaid välismaiste otseinvesteeringute saajaid Ida-Euroopas. Lisaks innustab see maksustamispoliitika ettevõtteid investeerima rohkem uude tehnoloogiasse ja ka oma tööliste oskuste täiendamisse. Tuleb märkida, et nelja viimase aastaga on reinvesteeringud jaotamata kasumitest tänu sellele maksustamispoliitikale kasvanud ligi kümnekordselt¹⁹.

Teine eelis on ühtlased üksikisiku tulumaksu ja ettevõtte tulumaksu määrad. Üksikisiku tulumaks on 24% (koos maksuvaba tuluga) ettevõtte tulumaksu määr on 15%.

2.2. MAKROMAJANDUSLIKUD VÄLJAKUTSED

Kõige tähtsamad Eesti makromajanduslikud väljakutsed on hetkel:

a) Ergutada ettevõtlusvaimu

Viimaste aastate jooksul on Eesti teinud palju jõupingutusi, et toetada kasvule ja stabiilsusele orienteeritud makromajanduslikku keskkonda. Samas jääb suurimaks väljakutseks uute ettevõtete loomine ja kasvavatele ettevõtetele suunatud jõupingutused. 2004. aasta lõpul viidi 1000 tööealise inimese hulgas läbi ettevõtlusalane telefoniküsitlus ja sellest ilmses, et ettevõtlusvaimu eestlaste seas napib. Vastuste põhjal on vaid 9% Eesti tööealisest elanikkonnast üldse kunagi mõelnud oma äri alustamisest ja/või seda proovinud. Ligikaudu 61% vastanutest ei ole mitte kunagi oma äri rajamisest mõelnud. Lisaks on 11% elanikkonnast

¹⁹ *Miracle of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on "After fifteen years of market reforms in transition economies: new challenges and perspectives for the industrial sector", Trade, Industry and Enterprise Development Week UNECE, 24-25 May 2005.

äri alustamas või juba pidamas, 16% on minevikus äri alustamisest mõelnud, ent juba sellest mõttest loobunud, ja 3% ei omanud selget arvamust²⁰.

b) Võimendada tootlikkust

Majanduse struktuur ja võrdlemisi madal tootlikkus on nõukogude perioodi pärand: „2001. aastal moodustas Eesti majanduse tootlikkus ainult 37% Euroopa Liidu keskmisest ning töajõu tootlikkus töötlevas tööstuses moodustas ainult 26% ELi keskmisest (...). Töajõu tootlikkuse alustalade lähem uurimine Eestis näitab, et võrreldes Euroopa Liiduga võib ligi poole töajõu tootlikkuse mahajäämusest Eestis kanda tööstus- ja avaliku sektori, sh haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeteenuste madala tootlikkuse arvele.”²¹ Veelgi enam, tootlikkuse kasv majanduse avatud sektoris on pidevalt ületanud tootlikkuse kasvu suletud sektoris. Tuleb märkida, et aastatel 1997–2003 moodustas Eesti kumulatiivne tootlikkuse kasv võrreldes peamiste kaubanduspartneritega 25%²².

Keskmine tootlikkus kõikidel tegevusaladel Eestis kasvas 2005. aasta esimeses kvartalis 21 000 krooni (ehk 13% 2004. aasta samast perioodist), 182 000 kroonini (11 630 eurot) inimese kohta ja keskmine tootlikkus tunnis ulatus 413 kroonini. Vastavad arvud 2004. aasta I kvartali kohta olid statistikaameti andmetel 161 000 krooni ja 364 krooni. 2004. aasta IV kvartalis aga oli tootlikkus inimese kohta 188 000 krooni ja tootlikkus tunnis 410 krooni. 2005. aasta I kvartalis oli tootlikkus kõrgeim elektri-, auru- ja soojaveevarustuses 475 000 krooni (349 000 krooni 2004. a I kvartalis) – ning madalaim nahatööstuses 50 000 krooni (47 000 krooni 2004. a I kvartalis) – ja rõivatööstuses 52 000 krooni (55 000 krooni 2004. a I kvartalis)²³.

III lisa 4. tabelis on esitatud sektorid, mis kõige rohkem põhjustavad tootlikkuse mahajäämust võrreldes ELiga.

c) Laienevad ja kahanevad sektorid: kuidas muutusi ette näha?

ETTK esindajad rõhutavad, et tekstiilitööstus on pöördumas itta. See kehtib ka teiste odaval töajõul rajanevate sektorite kohta. Selleks, et muutuse tagajärjedeks valmis olla, tuleks võtta ennetavaid meetmeid. Üks neist võiks olla tehnoloogiliselt arenenud tootmise sektorisse minek, ent tõsiseks probleemiks võib osutuda oskuste puudulikkus, kuna praegu ei ole piisavalt tehniliste õppeainete tudengeid, kes hiljem uuringu- ja arendustegevusega järele tuleks.

EVEA esindajad märgivad, et majanduse mastaap muudab probleemid nähtavamaks. Nende tähelepanekute kohaselt on kiirelt arenevad sektorid:

²⁰ <http://www.unece.org/ie/wp8/documents/mayfor/Signe%20Ratso.pdf>.

²¹ M. Tiits, R. Kattel, T. Kalvet, R. Kaarli, *Competitiveness and Future Outlooks of the Estonian Economy R&D and Innovation Policy Review*, Research and Development Council, Tallinn 2003.

²² http://www.eestipank.info/pub/en/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/konverentsid/_20030526.htm.

²³ http://www.vm.ee/eng/kat_137/5777.html?arhiiv_kuup=kuup_2005

- metsandus (puidutöötlus);
- toiduainetöötlus;
- turism;
- tekstiilitööstus (teatud määral);
- kergemasinatööstus: väikesed masinatööstusfirmad, metallitöökojad, põllumajandusseadmed (kasvumäär 20–25% aastas);
- kõrgtehnoloogiatööstused.

Peamine kahanev sektor on mäetööstus, välja arvatud põlevkivitööstus ja keskküte.

2.3. TÖÖJÕUTURU JA TÖÖHÕIVE VÄLJAKUTSED

Eesti üleminekuperioodi töøjõuturgu kirjeldavad töøjõu vähenemine ja ka töötajate tööelus osalemise vähenemine, tööpuuduse määra ja töøjõu ümberpaigutumise suurenemine majandustegevuse restruktureerimise tõttu. Töøjõuturgu mõjutas tugevalt kasvu aeglustumine aastatel 1998–1999, mil tööpuuduse tase hüppas 1998. aasta 9,8%-lt 2000. aastaks 13,6%-ni. Alates 2001. aastast on tööpuudus hakanud vähenema, ent oli 2003. aasta II kvartalis ikka veel üsna kõrge – 10,7%. Tööhõivemäära vähenemine on mõjutanud nii mehi kui ka naisi. Hetkel on Eesti tööpuuduse tase hinnanguliselt 8% ja samas vähenemas.

III lisa 5. graafikus on esitatud tööpuuduse tasemed aastatel 1993–2003 (I kvartalis).

a) Tööpuuduse näitajad

Eestis on töøjõud vähenenud üleminekuprotsessi tulemusel, nagu teisteski Ida-Euroopa majandustes. Töøjõud vähenes mitteaktiivsete inimeste arvu ja migratsiooni tõttu. Selle tulemusel vähenes töøjõud viimase aastakümnega umbes 130 000, samas kui mitteaktiivsete inimeste arv on kasvanud vaid 70 000. Mitteaktiivsete inimeste arv suurenes peamiselt noorte ja pensioniealiste arvelt. Hoolimata sellest langusest, oli tööelus osalemise tase Eestis 2000. aastal pisut üle Euroopa Liidu keskmise.

Üleminekumajandustele iseloomulikud muutused tootmisstruktuuris toimusid Eestis juba 1990ndate esimesel poolel. Töøjõu ümberpaigutumisest tulenev lühiajalise tööpuuduse kasv oli oodatust madalam. Selle asemel kasvas pikaajalise tööpuuduse osakaal ning ka töötute tööotsijate arv, kes lõpetasid tööotsimise ja võtsid omaks mitteaktiivse staatuse. Tööpuuduse probleemid on tavaliselt tugevamad äärealadel ja ka maakondades, kuhu reformieelsel perioodil koondus tööstus või põllumajandus. Kõrgeim on tööpuudus (17%) Kagu-Eestis –

intensiivse põllumajandustootmisega, kuid pankrotistunud piirkond – ja Kirde-Eestis – peamiselt seal, kus tootmine oli suunatud Venemaale ja tuli lääne klientidele ümber suunata. Tööpuuduse tase on madalaim Tartu ja Saare maakonnas²⁴. Tallinnas on tööpuuduse tase nullilähedane, samas kui Eesti lõunaosas ulatub see 8%-ni.

On huvitav märkida, et erinevalt teistest üleminekumajandustest oli Eesti tööpuuduse kasv üleminekuperioodi alguses aeglasem (erandiks Tšehhi Vabariik). Eestis jäi tööpuuduse tase kuni 1993. aastani alla 5%. Madala tööpuuduse põhjuseks Eestis on olnud töötajate tööelus osalemise järsk langus (Eamets 2001). Oluline tegur oli ka tegeliku palga vähenemine (Eamets 2001). Paljudes töödes on väidetud, et tööpuuduse määra vähendas suur tööjõu liikuvus (Haltiwanger, Vodopivec 1999, Jurajda, Terrell 2000, Eamets 2001). Eamets on ka väitnud, et madalat tööpuuduse määra põhjustas madal töötü abiraha (Eamets 2001)²⁵.

Tööpuuduse näitajad Eestis

- tööpuuduse tase on eestlaste hulgas madalam, võrreldes terve rea teiste rahvustega;
- alates 1995. aastast on meeste tööpuuduse tase kõrgem kui naistel;
- kõrgeim tööpuuduse tase esineb vanuserühmas 15–24;
- piirkondlikult on tööpuuduse tase kõrgeim Kirde-Eestis (kuni 1997. aastani oli tööpuuduse tase suhteliselt kõrge ka Lõuna-Eestis);
- ETTK esindajad rõhutavad, et Eesti paradoks on struktuuriline tööpuudus ja samal ajal oskuste vähesus;
- EAKL esindajad usuvad, et tööpuudus ei ole Eesti suurim probleem, ent tuleb ka meeles pidada, et tööpuudus ei ole isiklik, vaid kogu ühiskonna probleem.

III lisa 5. tabel kujutab tööhõive muutusi töötlevas tööstuses, kogutoodangut ja aastase tootlikkuse kasvu aastatel 1994–2000.

b) Tööjõuturu poliitika

Eesti tööjõuturupoliitikat peetakse üldiselt mõneti liberaalseks. Miinimumpalk on madal, nagu ka töötü abirahad. Ainult etteteatamisperiod koondamise korral on Eestis pikem (kaks kuud) kui ELi keskmine (12,3 päeva). Mis puutub tööjõuturupoliitikasse, siis on aktiivsete tööjõuturu meetmete arv üsna madal. Töötü abiraha protsendina keskmisest palgast on lääne majandustega võrreldes madal ja üks madalaim üleminekuriikide seas.

²⁴ *Education, labour market and career guidance in Estonia*, Foundation Lifelong Learning Development Innove, National Resource Centre for Guidance, 2004.

Töötü abiraha on Eestis sotsiaalsest abist madalam. Töötul on õigus saada töötü abiraha kuus kuud, ent samas, kuna see on madalam ametlikust miinimumist, saab töötü tegelikkuses ka sotsiaalabi. Nii saab töötü toetust pärast töötü abiraha saamise õiguse lõppemist. Hoolimata asjaolust, et nii töötü abiraha kui ka sotsiaalabi tase on väga madal, arvatakse hüvitisi mõnes Eesti piirkonnas ikkagi vähendavat motivatsiooni minna töötü staatusest üle tööhõivesse²⁶.

III lisa 6. graafikus on esitatud muutused tööpuuduse tasemes võrreldes SKP kasvumääradega aastatel 1994–2001.

Eesti töötüoturu huvitav joon on asjaolu, et Eesti ületab Lissaboni eesmäärke üle 55-aastaste ja naiste tööhõive osas. ETTK esindajad usuvad, et eestlaste liikuvusega on kõik korras, välja arvatud inimeste puhul, kes elavad Eesti kirdeosas, kus elab vene vähemus. Veelgi enam, ETTK esindajad usuvad ka, et Eesti töötü oluline eelis on kahe võõrkeele tundmine (inglise, soome).

c) Migratsioon ja oskuste nappus

1995–2000. aastatel leidis Eestis, nagu teistes Baltimaades, aset märkimisväärne migratsioon, tingituna iseseisvuse saavutamisest (rahvuste ränne). Paljud venelased pöördusid tagasi Venemaale, samas kui paljud eestlased tulid tagasi Eestisse.

Praegu kogeb Eesti nn kutsealast rännet – meditsiiniõed lähevad tööle Norrassa ja Inglismaale, arstid valivad Soome, Šveitsi või USA, samas kui ehitustöölised suunduvad peamiselt Soome. Teised levinud sihtkohad on Ühendkuningriik ja Iirimaa. Samal ajal tuleb töötüodu sisse Venemaalt, Ukrainast ja Valgevenest.

Hetkel elab Eestis ligikaudu 820 000 eestlast, ülejäänud on venelased, leedukad, ukrainlased ning on olemas ka poolakate kogukond. Paljud venelased, peamiselt sõjaväelased, lahkusid Eestist 1990. ja 1993. aasta vahel. Eesti migratsioonipoliitika on väga range – idapiir on nüüd suletud. EVEA esindajad on arvamisel, et Eesti seisab pikkamisi silmitsi oskustöötü puudusega ja seetõttu meelitaks leebemad migratsioonieeskirjad Eestisse spetsialiste.

EVEA esindajad usuvad, et oskuste nappus on peamiselt seotud keskharidusega, kuna puuduvad tõhusad kutseharidussüsteemid. Teised vajakajäämised on keskastme juhtide puudus ning vajalike teadmiste ja oskuste, eelkõige tehniliste oskuste nappus. EAKL-i

²⁵ www.bankofestonia.info/pub/en/dokumentid/publikatsioonid/seeriad/uuringud/7_2002; kuna tsiteeritud materjalid on eestikeelsed, ei lisa me nende täielikke bibliograafilisi andmeid.

²⁶ *Tööhõive ja töötü liikuvus Eestis*, Tallinn 2002.

esindajad nõustuvad selle arvamusega ja rõhutavad, et tehniliste oskuste nappus ei ole mitte ainult ebaadekvaatse haridussüsteemi probleem, vaid tuleneb ka üldlevinud hoiakust „Kui valid kutsehariduse, oled luuser”. Seega on väljakutseks muuta hoiakuid tehniliste kutsealade ning ka koolituse, õppimise ja kutsealase arengu suhtes. Sama tõsine probleem on töötajate lahkumine ehitussektorist: „Meil öeldakse, et kui ehitusobjektile kellelgi telefon heliseb, siis on see probleemide algus – inimene lahkub, ta saab just sel hetkel telefoni teel parema töökoha”.

d) Personaliarendus

ETTK esindajad toonitavad, et vaid 9,9% täiskasvanutest osaleb täiskasvanute koolituses (see arv on aeglaselt kasvamas, 2004. aastal oli see 6,7%). Hoolimata asjaolust, et Lissaboni strateegias mainitud 12,5%-line näitaja kutsealase jätkukoolituse osas suudetakse täita 2010. aastaks, toob ETTK välja, et riik ei investeerinud raha täiskasvanukoolitusse, vaid üksnes üldharidusse, ja vaid vähesed inimesed osalevad täiendkoolituses. Samal ajal peetakse haridussüsteemi liiga jäigaks, et tööjõuturu vajadusi täita.

Eestis saavad koolitusse investeerivad ettevõtted koolituskulud ettevõtte tulumaksust maha arvata. ETTK esindajad usuvad, et töötute tasuta koolituse tõhusus on suhteliselt madal, umbes 40%. Samuti usub ETTK, et ametlik tööjõusüsteem ei vasta tööjõuturu vajadustele – haridussüsteem peaks olema paindlikum ja riik peaks rohkem toetama kutsealast jätkukoolitust.

Kutseharidus ja tööjõuturu nõudlus ei ole vastavuses

Kaks intervjuueeritud sotsiaalpartnerite organisatsiooni osutasid asjaolule, et tööjõuturu analüüsi puudumise tõttu ei ole võimalik kutsealaseid prognoosida ja haridussüsteemi, eelkõige kutseharidussüsteemi, tööjõuturu vajadustega kohandada. Tulemus on jätkuv ebakõla omandatud oskuste ja tööjõuturu vajaduste vahel ning ennetavate meetmete puudus.

EAKL-i esindajad usuvad, et valitsus peaks kaasa aitama soodsa majanduskeskkonna loomisel, soodustades oskuste arendamist, elukestvat õppimist, kutsealast jätkukoolitust, ümberõpet jne. Nende arvates on peamine restruktureerimisprotsessi ja kollektiivsete koondamistega seotud väljakutse inimeste ümberkoolitamine, ümberõpetamine, ümberarendamine ja uuesti tööle võtmine. EAKL-i arvamusel on Eestis võimalik uuesti tööle võtta vähemalt 30 000 inimest, eeldusel, et neil on olemas vajalikud oskused. Ametiühingute esindajad väidavad, et kutsealast jätkukoolitust ettevõtetes tuleks rahastada riigieelarvest ja tööandjate maksetest. Ametiühingud usuvad, et tööandjad saavad samuti kasu investeeringutest inimkapitali arendamisse. Selline variant oleks ka töötuse ennetamise

vahend ja aitaks töötajate tööalast konkurentsivõimet säilitada. Ametiühingud teevad ka ettepaneku kaasata töötajate koolitusse rohkem Euroopa sotsiaalfondi vahendeid.

III. RESTRUKTUREERIMISE VÄLJAKUTSED

Selles peatükis:

- kirjeldatakse erastamisprotsessi Eestis ja hinnatakse selle tulemusi;
- esitatakse näiteid restruktureerimisest valitud sektorites;
- esitatakse ülevaade sotsiaalabiprogrammidest restruktureerimisprotsessis.

Artiklis „Erastamine endises Nõukogude Liidus: rahvusvaheliste pakkumiste kasutamine” teeb James J. Wolfe tähelepaneku, et ettevõtete müümise asemel, on Eesti erastamisprogrammi juhid näinud oma ülesannet pigem lääne investeringute, juhtimise ja turgude omandamises²⁷.

a) Erastamisprotsess Eestis

Nagu teisteski Kesk- ja Ida-Euroopa riikides, toimusid suuremad muutused Eesti majanduses erastamisprotsessi tulemusena. Enamik tööstustest ja endistest riigiettevõtetest erastati aastatel 1992–2002. Suuremad elektrijaamad ja telefoniettevõtted on kõik erastatud, nagu ka paljud väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted²⁸. Väiksemad ettevõtted müüdi oksjoni korras sularaha eest enim pakkunule. 1991.–1995. aastail müüdi oksjonitel suur osa (ligikaudu 1200) väikestest riigiettevõtetest. Kuna protsess oli võrdlemisi lihtne, edenes väikeettevõtete müük kiiresti ja 1994. aasta lõpuks olid nad peaaegu kõik müüdüd²⁹.

Nii tööhõivele kui ka toodangule suuremat mõju avaldavate keskmise suurusega ettevõtete müük käivitus üsna hilja. Poliitiliste tegurite tõttu olid esialgsed toimingud üpris keerukad, sest reegel nõudis valitsuse heakskiitu. Selle tulemusena oli juhtkonna ja töötajate väljaostmise teel 1992. aasta lõpuks erastatud vaid seitse sellist ettevõtet. 472-st keskmisest või suurest 1997. aasta lõpuks teostatud erastamisest on pankrotti läinud ainult 19 erastatud ettevõtet³⁰.

Suurettevõtete erastamisprotsessi kalender

²⁷ <http://www.ibs.ee/ibs/economics/privatization.html>

²⁸ *Eesti raudteemüük kokku lepitud*, <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/europe/05/09/estonia.railway/index.html>

²⁹ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm

³⁰ Rohkem teavet erastamisprotsessist, selle õiguslikest aspektidest ja tulemustest ning protsessi organisatsioonilisest raamistikust leiate aadressilt http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm.

- 1993: erastati mööblitootja Tallinna vineeri- ja mööblikombinaat, keemiatoodete ettevõtte RAS Flora ja leivatehased RE Tartu Leivakombinaat ja RAS Leibur. Viimast peeti kõige väärtuslikumaks, müügihind oli 71 miljonit krooni;
- 1996: erastati infrastruktuuriettevõtteid, sh energeetikakompleks, raudteed, sadamad ja telekommunikatsiooniettevõtted. 100-st Eesti suurimast ettevõttest moodustasid need infrastruktuuriettevõtted 20% kogu müüginahust 1995. aastal³¹;
- 1996: Estonian Airi erastamine;
- 1997: riikliku laevandusettevõtte erastamine³²;
- 2001: üks suurimatest õnnestunud restruktureerimistest – 66%-line osalus Eesti Raudtees müüdi 1 miljardi krooni eest³³;
- 2002: energiatööstuse kavandatav restruktureerimine peatati, kui Eesti valitsus otsustes jätta elektrijaamad riigi kontrolli alla.

Eesti erastamisprotsessi iseloomustab seos erasektori kasvu ja riigiettevõtete sektori erastamise protsessi vahel. Riigiettevõtete müük tõi sageli kaasa tööhõive vähenemise, peegeldades suuresti nõukogudeaegsele ettevõtlusele omast ülerahvastatust. Kuigi paljud ettevõtted müüdi ametikohtade garantiiga, kehtisid need garantiid tavaliselt väiksema arvu ametikohtade kohta, kui oli olemas erastamiseelsel perioodil. See võimaldas parandada tootlikkust ja konkurentsivõimet, ent avas ukse kollektiivsetele koondamistele. Samas aga oleks kiire erastamine tõenäoliselt kaasa toonud tõsisemaid poliitilisi ja sotsiaalseid ebakõlasid, kui ei oleks olnud võrdlemisi dünaamilist erasektorit, mis hakkas Eestis arenema 1992. aastal. Vastloodud eraettevõtted suutsid vastu võtta olulise osa erastatud riigiettevõtetest pärit tööjõust, eelkõige Tallinna piirkonnas. Viimasel ajal on täiendav tegur olnud kiire toodangu ja tööhõive taseme taastumine paljudes erastatud riigiettevõtetes, iseäranis nendes, mis erastati välismaalastele. Mõlemad tegurid aitasid suuresti kaasa erastamisprotsessiga seonduva sotsiaalse pingele leevendamisele ja võimaldasid selle korralikult lõpule viia³⁴.

Hinnang erastamisprotsessile

Kümne erastamisaasta jooksul läks praktiliselt kogu tööstus- ja finantsfäär erakättesse. Riigi omandisse jäi üksnes energiatööstus: Narva Elektri jaamad, Eesti Põlevkivi põlevkivikaevandused, suurem osa elektrivõrkudest ning ka Tallinna Sadam³⁵. Lisaks sellele ei ole riik ikka veel müünud olulist osa oma kinnisvarast, mis põhiliselt kuulub ministriumitele ja nende osakondadele ning ka omavalitsustele.

³¹ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm

³² http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n8_v118/ai_19689371

³³ http://www.balticdata.info/estonia/macro_economics/estonia_macro_economics_investments_basic_information.htm

³⁴ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm

Tööstusrajatiste erastamine kukkus täielikult läbi Kirde-Eestis, kus asus enamik endise Nõukogude Liidu tööstuses suurt tähtsust omanud ettevõtetest. Pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist ei olnud kellelegi tarvis ei neid tohutuid tootmismahutusi ega nende Eestis asuvate ettevõtete valmistatud tooteid. Paljud tehased suleti koguni enne erastamist, teised läksid pankrotti erakätes. On ka mõned erandid – Venemaa ettevõtte Gazprom ostis karbamiiditootja Nitroferti ja väärismetallitootja Silmet kuulub nüüd endisele peaministrile Tiit Vähile³⁶. Enamikul juhtudel ei kavandatud ega rakendatud mingeid meetmeid töötuse probleemiga tegelemiseks.

Erastamine on Eestis olnud otsustava tähtsusega. Seda illustreerib kõige paremini fakt, et peaaegu kaks kolmandikku riigi SKP-st moodustab erasektor. Suure edu peamine tegur on olnud ratsionaliseeritud ja tsentraliseeritud erastamisprotsess, mis on avasüli tervitanud välisinvesteeringuid. Esialgne rõhuasetus suurosaluste müümisel strateegilistele investoritele on aidanud ligi meelitada uut kapitali ja oskusteavet ning suurendanud tootlikkust. Eesti erastamisprogramm on Kesk- ja Ida-Euroopa riikides rakendatutest üks kõige ambitsioonikamaid. Selle tulemusel on Eestis erastatud üle 80% endistest riigiettevõtetest³⁷.

Erastamisprotsessi õiguslik raamistik

Erastamisseedus võeti Eestis vastu alles 1993. aastal. Erastamisprotsess aga oli alanud juba varem. Kuni 1993. aasta augustini vastutas erastamise eest kaks eraldiseisvat riigiorganit:

- Riigi kinnisvaraamet korraldas oksjoneid väiksemate kaupluste ja teenindustevõtete müügiks;
- Erastamisettevõtte, mis loodi 1992. aasta oktoobris Saksamaa Treuhandi asutuse konsultantide abiga, et käivitada tööstusettevõtete suurerastamine. Esimene riigiettevõtete rahvusvaheline pakkumine kuulutati välja 1992. aasta novembris.

1993. aasta suvel pärast erastamisseeduse vastuvõtmist ühendati need organisatsioonid Eesti erastamisagentuuriks (EEA), mis allus rahandusministeeriumile ja mida rahastati riigieelarvest³⁸.

Erastamisväärtpaberite programm

Eesti alustas erastamisväärtpaberite programmiga juba aastal 1993, ent siiski on erastamisväärtpaberid mänginud erastamisprotsessis teisejärgulist rolli. EEA on üldiselt soosinud ettevõtete erastamist sularaha eest ostjatele, kes on suutelised süstima ettevõttesse

³⁵ Ülevaate Eesti Põlevkivi restruktureerimisprotsessist leiate I lisast.

³⁶ http://www.baltkurs.com/english/archive/spring_2002/12privatization.htm

³⁷ Rohkem teavet Eesti erastamisagentuuri (EEA) ja selle funktsioonide kohta leiate aadressilt http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm

³⁸ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm

tõhusat juhtimist ja kapitali. Avalikkusele väljastati kahte liiki erastamisväärtpabereid: neid, millega hüvitati vara omanikele enne 1940. aastat (hüvitusväärtpaber) ja neid, mis põhinesid tööstaažil Eestis (rahvakapitali obligatsioon). Neid saab kasutada samaväärseina eluasemete ja maa erastamiseks või riigiettevõtetes või erifondides aktsiate ostmiseks³⁹.

III lisa tabelites 6, 7 ja 8 on esitatud Eesti erastamisprotsessi tähtsündmused ja peamiste erastamistingute loetelu.

b) Sotsiaalpartnerite nägemused restruktureerimisest

ETTK usub, et restruktureerimine on liikumine ressursipõhiselt majanduselt teadmispõhisele majandusele ja et peamiselt mõjutab see töajõuturгу. Organisatsiooni esindajad on teadlikud asjaolust, et tootmine liigub sinna, kus tööjõud on odavam. Nad on samuti veendunud, et inimeste vallandamine on vabaturumajanduse loomulik osa. Kõige tähtsam on tagada, et neil oleks koht, kuhu tagasi minna. Nad pakuvad välja lahenduse toetada innovatsiooni ja uuringu- ja arendustegevust, st stimuleerida koostööd ülikoolide ja teadusasutustega.

EVEA esindajad arvasid, et üks restruktureerimise põhjus oli Eesti liitumine ELiga ja ELi määruste täitmine. Samas oli juhtumeid, kus Eesti määrused olid karmimad kui ELi määrused.

EAKL-i jaoks olid 1990ndate esimese poole restruktureerimisprotsessid peamiselt seotud erastamisfenomeniga, kuid nüüd tähendavad need pigem ettevõtte ümberkorraldust. EAKL märgib, et projekti esimeses etapis ettevõtted tavaliselt müüvad täiendavaid/toetavaid tegevusi ja teises etapis seavad eesmärgiks parandada ettevõtte majandustulemusi ning selles etapis toimubki suurem osa kollektiivsetest koondamistest. EAKL on ka nõus, et restruktureerimine tähendab ümberpaigutusi: näiteks on tekstiili- ja tikutööstus ümber kolunud Hiinasse ja siin on tegemist äritegevuse ümberpaigutamisega. Mõnikord ei ole tegemist mitte niivõrd ümberkolimise kui harukontori või tütarettevõtte avamisega (nagu luksuspatjade tootmise puhul), kuna turg on suur. Nende muutuste peamiseks eesmärgiks on saada kasu madalamatest tööjõukuludest.

Üks EAKL-i esindaja märgib, et ümberpaigutamine on osa üleüldisest arengust ning selle vastu ei ole mõtet võidelda. „Me vajame rohkem lisandväärtusega töökohti. Kui te oma tegevuse ümber paigutate, on tähtis luua uusi kõrge lisandväärtusega töökohti piirkonnas, kust te kolite. Töökohti, millel tehakse tööd heades tingimustes, et säilitada konkurentsivõime”. Ümberpaigutamise/restruktureerimise küsimust ei reguleeri ükski seadus. EAKL usub, et

³⁹ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm

tuleks luua asjakohane õiguslik keskkond, kuna ametiühingud ja tööandjad ei saa sellega üksi hakkama.

Eesti head tavad restruktureerimisprotsessis EAKL-i arvates:

- Häid tavasid võib põhiliselt leida riigiettevõtetes (Eesti Põlevkivi) või ettevõtetes, kus riik on enamusosanik.
- Erasektoris pole just eriti palju häid tavasid, ent samas on hea näide üks Eesti tikutootja, mille võttis üle välisinvestor.
- Ametiühingud mängivad tähtsat rolli restruktureerimislahenduste väljatöötamisel, näiteks põlevkivitööstuse ja raudtee sektoris.
- Varajaste hoiatussüsteemide juurutamine, mis võimaldavad ennetavat lähenemist, uue töökoha otsimist enne töökoha kaotamist, näiteks Narva tekstiilitööstuse puhul.
- Kohalike ametivõimude kaasatus, näiteks ümarlaudade ja arutelude korraldamisega.
- Ametiühingud usuvad, et äritegevuse analüüs tuleks teostada laiemas ulatuses. „Ei ole mõtet korrata juba tehtud vigu. Me saame neid vältida”.

c) Sektoripõhine restruktureerimine

Näiteid raudteesektori, põlevkivitööstuse, telekommunikatsiooni- ja energiasektori restruktureerimisest leiate lisast 2.

d) Sotsiaalabi restruktureerimisprotsessis

2002. aastal oli Eesti ainus Kesk- ja Ida-Euroopa riik, mis juurutas mitmekülgse töötuskindlustussüsteemi. Seda süsteemi iseloomustavad alljärgnevad jooned:

- Töötuskindlustushüviti makstakse töötuse, kollektiivse koondamise ja tööandjate maksejõuetuse korral.
- Hüviti rahastatakse töötajate ja tööandjate kohustuslikest maksetest. 2002. aastal oli töötuskindlustusseadusega kehtestatud maksemäär 1% töötaja tulust ja 0,5% tööandja kogu palgakulust. Järgnevatel aastatel võib maksemäära kehtestada 0,5–2% tasemele töötajatele ja 0,25–1% tasemele tööandjatele, sõltuvalt muutustest tööjõuturul ja tööhõive olukorras. Ettepaneku maksemäärade tõstmiseks või vähendamiseks teeb valitsusele töötuskindlustusamet.
- See hõlmab kõiki töötajaid, sh riigiteenistujaid, kes on kohustatud tegema sissemaksid. Füüsilisest isikust ettevõtjad, juriidiliste isikute juhatuste või nõukogude liikmed, parlamendi ja valitsuse liikmed, president, kohtunikud jne selle programmi alla ei kuulu.

- Töötajate makseid ei tohi kasutada kollektiivsete koondamiste ja tööandjate maksejõuetuse hüvitamiseks.
- Kollektiivse koondamise ja tööandjate maksejõuetuse korral makstavad hüvitised. Kollektiivse koondamise korral katab töötuskindlustusfond ainult osa kuludest (nagu seadusega määratud), mis tulenevad koondamistasudest, mida töötajatel on õigus saada, ülejäänud osa maksab tööandja. Tööandja maksejõuetuse korral võtab töötuskindlustusfond üle tööandja kohustuse väljamaksmata tasu osas kuni töötaja kolme kuu keskmise palga ulatuses. Maksed on aga piiratud Eesti kolme kuu keskmise palgaga⁴⁰.
- Kollektiivsete koondamiste korral peab ettevõtte järgima kollektiivseid koondamisi puudutavat seadusandlust, et tagada, et tema töötajatel oleks õigus saada töötuskindlustusfondist makstavaid töötü abirahasid.
- Puuduvad tõendid selle vahendi tõhususe kohta, kuna statistika on olemas alles 2003. aastast.

Õigus töötü abirahale

- kuni 100 päeva töötuna: 50% kindlustatud palgast;
- alates 101. töötüspäevast: 40% kindlustatud palgast ja seda makstakse kuni 180. töötüspäevani.

Palgakindlustus

- alla 5 aasta: töötü abiraha makstakse kuni 180. päevani. On huvitav, et kõikidel juhtudel toimub maksmine nüüd kuni 180. päevani, kuna seadus võeti vastu 2002. aasta jaanuaris ja ühegi inimese palk ei ole olnud kindlustatud piisavalt kaua, et tagada töötü abirahade maksmine pikema aja jooksul.
- alates 2007. aastast: töötü abiraha makstakse kuni 270. päevani.
- alates 2012. aastast: töötü abiraha makstakse kuni 360. päevani (1 aasta).

Koondamisteed

2005. aasta oktoobris heakskiidetud Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava aastateks 2005–2007 toob kaasa mõne olulise muutuse tööhõuturu paindlikkuses. See sätestab koondamisi puudutava etteteatamisaja ja koondamishüvitiste olulise kärpimise.

⁴⁰ <http://www.sm.ee/engtxt/pages/goproweb0441>

Kava kohaselt võib seaduse piires olla 14-päevane etteteatamine koondamise kohta ja koondamishüvitis 14 päeva, nagu seda näeb ette ka Soome seadusandlus, ning kõrgemad määrad võidakse kehtestada kollektiivlepingutes või eraldi lepingutes⁴¹.

Tänase päeva seisuga makstakse kuni 5-aastase tööstaažiga koondatule kahe kuu, kuni 10-aastase tööstaažiga inimesele kolme kuu ja veel pikema tööstaažiga inimesele nelja kuu palk ning koondamisest ette teatamise tähtajad on vastavalt kaks, kolm ja neli kuud.

2005. aasta novembris tegi Eesti tööandjate liit teatavaks oma arvamuse 2006. aasta koondamistasude ja töötuskindlustusmaksete kohta. Liit usub, et sotsiaalministri ettepanek praegust tööandja töötuskindlustusmakse taset mitte muuta on vastuvõetav ainult siis, kui hüvitise saajate ringi laiendatakse, koondamise etteteatamistähtaega lühendatakse ja koondamistasusid vähendatakse.

Need muudatused nõuavad töölepingu seaduse parandamist. Eesti Tööandjate Liidu nõukogu otsuse alusel võib töötuskindlustusmakse samale tasemele (0,5%) jätmist aktsepteerida üksnes alljärgnevatel tingimustel:

- Töötuskindlustusseaduse alusel tööandjatele kollektiivsete koondamiste korral tagastatavaid summasid kohaldatakse samadel alustel üksikkoondamiste suhtes;
- Töölepingu seaduse alusel makstavaid koondamistasusid vähendatakse poole võrra;
- Tööandja etteteatamistähtaeg töölepingu lõpetamise korral võrdsustatakse töötajate etteteatamistähtajaga töölepingu seaduses⁴².

Projekt „Reaktsioonid kollektiivsetele koondamistele”

Selle 2005. aasta oktoobris Eesti töötuskindlustusfondi, tööturuameti, tööinspektsiooni, ametiühingute liidu ja tööandjate liidu allkirjastatud projekti eesmärgiks on testida projekti raames välja töötatud teabeteenuseid. Teabeteenuse eesmärk on vähendada töötust, pakkudes koondatud töötajatele aktiivseid meetmeid, mis aitavad neil tööd leida, ja mitte ainult rahalisi hüvitusi⁴³.

Eraldi määrused ümberpaigutamise/restruktureerimise protsesside kohta puuduvad.

⁴¹ <http://www.ettk.ee/en/newseng/2005/10/item21838>

⁴² <http://www.ettk.ee/en/newseng/2005/11/item22011>

⁴³ <http://www.ettk.ee/en/newseng/2005/10/item21837>

IV. SOTSIAALDIALOG

Selles peatükis:

- ☞ kirjeldatakse ametiühingute liikmelisuse vähenemise nähtust;
- ☞ esitatakse ühiskondliku dialoogi õiguslik raamistik Eestis;
- ☞ käsitletakse kollektiivsete läbirääkimiste protsessi küsimust.

a) Ametiühingute liikmelisuse vähenemine

Ametiühingutesse koondumise tase Eestis on madal, hõlmates ligikaudu 13–14% tööjõust, ning on Eesti poliitilise ja majandusliku üleminekuaja jooksul järsult vähenenud. EAKL-i hinnangul esindavad ametiühingud ainult umbes 2000 ettevõtet (3,3% ettevõtetest), seejuures on Eestis ettevõtteid ligikaudu 60 000. Nagu teisteski Kesk- ja Ida-Euroopa riikides, on ametiühingutesse kuulumise vähenemisel Eestis palju põhjuseid. Kõige olulisemad tegurid on ilmselt erastamine ja majanduse tasakaalu nihe tootmiselt (kus ametiühingud on tugevad) teenustele (kus nad on üsna nõrgad). Samuti on raskusi tunnustuse leidmisega väikestes ja välisosaluselise ettevõtetes ja teenindus- ja pangandussektoris. Ametiühingutesse kuulumist on kõige negatiivsemalt mõjutanud näiteks tööandjate hoiakud ja tehnoloogia areng. Samuti mängib rolli ettevõtte suurus – VKEde sektoris ametiühinguid peaaegu ei olegi.

III lisa 9. tabelis on esitatud ametiühingute liikmelisus ja arv Eestis aastatel 1992–2002.

Ametiühingutel puudub töötajate tugev toetus mitmel põhjusel, sealhulgas:

- kõrge töötuse tase;
- negatiivsed hoiakud ametiühingute ja kollektiivsete läbirääkimiste suhtes, mida peetakse nõukoguaegse süsteemi jäänuks;
- peaaegu ametiühinguvabade sektorite areng, nagu finantsteenused, ehitus ja väikeettevõtlus;
- ametiühingute vilets finantsseis;
- õigusliku raamistiku ebapiisavus kaasarääkimise osas, olukorras, kus tööstussuhetes domineerivad sageli tööandjad, kes ei toeta piisavalt ettevõtte demokraatiat;
- ametiühingutel puuduvad kogemused ja oskused, mis võimaldaksid neil tööandjatega edukaid läbirääkimisi pidada, ning seega ei ole nende üldine läbirääkimisvõime kuigi suur, samas kui ühiskond ei ole ametiühingute tegevusest sageli piisavalt teadlik⁴⁴;

⁴⁴ <http://www.eurofound.eu.int/2003/08/feature/ee0308101f.html>

- ametiühingud kurdavad, et suhted tööandjatega on mõnikord rasked: tööandjad ei soovi avaldada infot nt ettevõtte käibe kohta või esitavad ametiühingutele puudulikke andmeid, näiteks andmed 1–2 kuu käibe kohta, väites, et kogu aasta andmed ei puutu asjasse ja on ettevõtte saladus. Selle tulemusel on võrdsetel alustel läbirääkimine raskendatud;
- ametiühingud tunnevad, et töölisi ei peeta ettevõtte kõige väärtuslikumaks varaks ja et neid koheldakse kui probleeme;
- tööandjad ei soosi ettevõttes ametiühinguid, seetõttu vallandatakse inimesed, kes üritavad ettevõttes ametiühingut rajada, veel enne, kui nad seda teha jõuavad;
- EAKL-i peamine mure on luua soodne keskkond dialoogiks tööandjate esindajatega. EAKL-i esindajad lisavad: „Meid huvitab tööandja edukus, sest ettevõtte edukus tagab töökohtade ja palkade olemasolu.“

Teisest küljest on ametiühingute tegevuses täheldatud positiivseid, Skandinaavia naabritest mõjutatud suundumusi: ametiühingute edukus teatud tööstusharudes, nende kasvav nähtavus ühiskonnas, kollektiivlepingute registri loomine ja rahvusvaheliste kontaktide mõju, eelkõige ELi kaudu, mis on toonud kaasa käegakatsutavaid tulemusi eri valdkondades, nagu näiteks koolituses⁴⁵.

b) Sotsiaaldialoogi õiguslik raamistik Eestis

Sotsiaalpartnerlus ei ole Eestis väga arenenud. Nõrk areng on eelkõige sotsiaalpartnerite organisatsioonide nõrga arengu tulemus, mida on näha nende madalas esindatuse tasemes ja institutsionaalsetes ja finantsalastes vajakajäämistes. Tasub märkida, et sotsiaaldialoog on riiklikul tasandil arenenud paremini kui teistel tasanditel, kus see praktiliselt puudub⁴⁶.

Puudub eraldi seadus, mis reguleeriks riiklikku või regionaalset sotsiaaldialoogi. Samas on peamine õigusakt kollektiivlepingu seadus (RT I 1993, 20, 353), mis reguleerib nii kahe- kui ka kolmepoolseid läbirääkimisi tööhõive küsimustes kõikidel tasanditel. Nendest läbirääkimistest või kokkulepetest tulenevad vaidlused lahendatakse kooskõlas kollektiivse töötüli lahendamise seadusega (RT I 1993, 26, 442). Kollektiivlepingu seadus reguleerib töötingimuste ja poliitikalüsimuste osas peetavaid läbirääkimisi ja dialoogi. Samal ajal on mitmeid teisi seadusi, mis sätestavad teavitamise ja konsulteerimise kohustusi: ametiühingute seadus (RT I 2000, 57, 372), ent ka töölepingu seadus (RT 1992, 15/16, 241) ja tervishoiu ja tööohutuse seadus (RT I 1990, 60, 616) puudutavad mõnd teavitamis- ja konsulteerimisküsimust. Kavas

⁴⁵ http://www.dti.gov.uk/ewt/social_dialogue_conference.pdf

⁴⁶ http://www.dti.gov.uk/ewt/social_dialogue_conference.pdf

on välja töötada eraldi seadus sotsiaaldialoogi kohta, mis paneks aluse üldistele teavitamise ja konsulteerimise põhimõtetele⁴⁷.

EAKL märgib, et mõnikord arvavad tööandjad, et kollektiivleping tähendab automaatselt streiki. Hetkel on harutasandil ainult kaks kollektiivlepingut ja üleüldine kollektiivlepingutesse kaasatus on umbes 30%. Kollektiivlepingud kehtivad aasta aega, kui ei lepita kokku teisiti (maksimaalselt 2–3 aastat). Mõnes kollektiivlepingus on punkt, mis sätestab, et kui muutusi ei tehta, pikeneb leping automaatselt sellisena, nagu see on. EAKL toob välja, et olukord võib restruktureerimise puhul olla pisut erinev, sest mõnikord tahavad tööandjad kehtivad kollektiivlepingud kõrvale jätta.

c) Kollektiivläbirääkimised

Eestis on võrdlemisi hästiarenenud kolmepoolse dialoogi⁴⁸ ja läbirääkimiste süsteem riiklikul tasandil, ent kahepoolne kollektiivne läbirääkimine sektorite ja ettevõtete tasandil on endiselt üsna piiratud. Üleüldine kaasatus kollektiivläbirääkimistesse on 28% töjõust, sektoripõhiseid lepinguid on vähe ja ettevõtete lepingud hõlmavad vaid vähest osa ettevõtetest.

Kolmepoolsete kollektiivlepingute teemad:

- miinimumpalk ja selle korrigeerimise protseduur elatustaseme tõusu alusel;
- täiendavad töötervishoidu ja tööohutust tagavad meetmed;
- täiendavad tagatised töötajatele;
- muud täiendavad tööhõivega seotud tagatised, mida osapooled vajalikuks peavad;
- protseduurid kollektiivlepingute täitmise jälgimiseks ja vajaliku informatsiooni esitamiseks.

Kahepoolsed kollektiivlepingud sisaldavad järgmisi tingimusi:

- palk;
- töötingimused;
- töölepingute peatamine, muutmine või lõpetamine;
- töötajate koondamine;
- töötervishoid ja tööohutus⁴⁹.

Kollektiivlepingud sõlmitakse tavaliselt üheks aastaks, kui ei lepita kokku teisiti. Lepingu kehtivuse ajal kehtib rahupõhimõte, mis takistab streikide korraldamist. Kolmepoolsete läbirääkimiste peamiseks tulemuseks on olnud 16 kolmepoolset lepingut alates 1992. aastast. Nendes on käsitletud selliseid küsimusi nagu riiklik miinimumpalk, maksuvaba tulu määr, töötushüvitis, sotsiaalkindlustus, kutsealane koolitus ja tööhõive.

Kahepoolsed läbirääkimisi peetakse Eestis tavaliselt kahel tasandil:

⁴⁷ *National Social Dialogue on the Formulation, Implementation and Monitoring of Employment Policies. Country Study of Estonia*, Praxis Working Paper no 11, Praxis Center for Policy Studies, Estonia, September 2003

⁴⁸ Peamised osapooled kolmepoolsete läbirääkimiste protsessis riiklikul tasandil on sotsiaalministeerium, mis esindab valitsust, riiklikud ametiühingute organisatsioonid EAKL ja TALO ning Eesti tööandjate liit ETTK.

- Sektorite ja tööstusharude tasandil, kus lepinguid sõlmitakse asjaomaste tööandjate ja ametiühingute organisatsioonide esindajate vahel – enamik lepinguid sõlmitakse riigiettevõtete või endiste riigiettevõtetega
- Ettevõtete tasandil, kus kollektiivlepinguid sõlmitakse kohalike ametiühinguorganisatsioonide ja ettevõtte juhtkonna vahel⁵⁰.

Peale kahe- ja kolmepoolsete läbirääkimiste toimub koostöö sotsiaalpartnerite vahel ka kolmepoolsetes nõukogudes ja teistes nõuandvates organisatsioonides. Peamised valitsuse (sotsiaalministeerium vastutab ka töösuhete eest) kolmepoolseteks läbirääkimisteks asutatud institutsioonid on Eesti ILO nõukogu ja sotsiaalmajandusnõukogu. Mõlemad neist koosnevad valitsuse, tööandjate ja töötajate esindajatest.

- Sotsiaalmajandusnõukogu on sotsiaalpartnerite foorum, kus nad saavad nõustada valitsust sotsiaalmajanduslike protsesside ja suhetega seotud küsimustes.
- Eesti ILO nõukogu on nõuandev organ, mis on loodud täiustama seadusandlust ja arendama kolmepoolseid läbirääkimisi⁵¹.

Sotsiaalpartnerite nägemus restruktureerimisest

ETTK usub, et ühiskondlik dialoog on restruktureerimise puhul väga tähtis, kuid mõnikord on kontakt ametiühingute ja kohaliku tööandja vahel võimatu. Väga tähtis on töötajate teavitamine kavandatavast protsessist. Nende sõnul on läbirääkimiste protsessis mõnikord suurim väljakutse konstruktiivse lahenduse väljatöötamine, mitte raha ümberjaotamise süsteem.

EVEA usub, et sotsiaaldialoog on Eestis uus nähtus ja et valitsuse esindajatel puuduvad alusteadmised selle protsessi kohta ning selle kohta, kuidas seda tuleks juhtida. Organisatsioonina arvab EVEA, et tal puudub võime tegutseda sotsiaalpartnerina, ent näeb sotsiaaldialoogi areneva tegevusena, kus erinevate sotsiaalpartnerite organisatsioonide huvid muutuvad üha nähtavamaks. EVEA jaoks on olulisemad järgmised väljakutsed: meelitada ligi rohkem liikmeid, muuta nad aktiivseks, veenda inimesi, et asju on lihtsam ja tõhusam ajada meeskonnana, mitte individuaalselt, lobitöö VKEdes huvides ja suurem aktiivsus sotsiaaldialoogi protsessis.

⁴⁹ <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2003/09/feature/ee0309102f.html>

⁵⁰ <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2003/09/feature/ee0309102f.html>

⁵¹ <http://www.eurofound.eu.int/docs/areas/industrialrelations/EF0388ch3.pdf>

EAKL peab sotsiaaldialoogi üsna nõrgaks ja kutsub üles aktiivset dialoogi alustama, mitte ainult sellest rääkima ja kahte eraldi monoloogi pidama. 2005. aasta oktoobris oli sotsiaaldialoogi teemaks miinimumpalk.

Annex 1

Restructuring case: EESTI PÕLEVKIVI LTD.

Organization	Eesti Põlevkivi Ltd.
Established	1920
Ownership	State-owned
Sector	Oil shale mining
Turnover	1,7 million EEK/year
Investment	300 million EEK/year
Employment	HQ: 127 employees Total: HQ + 4,169 mining employees as of October, 17, 2005
Unionisation	1 trade union

Reasons for restructuring

Company had to be restructured for several reasons:

- improving the effectiveness of operations;
- improving the quality of products,
- avoiding storage, “just in time mining”: mining as much as can be sold at the moment;
- improving competitiveness;
- rationalize the resources of the enterprises: the enterprise did not only have mining operations, but also leisure resort, railway, and technical support enterprises.

Restructuring process

Eesti Põlevkivi Ltd. was the biggest employer in Estonia as well as the most important for the region. Also it was the employer who has been offering salaries higher than the average in the region⁵². The restructuring process started in 1999 and Eesti Põlevkivi Ltd. closed the mine of Ahtme in 2001. Work was also suspended at Sompa, Tammiku and Kohtla mines, that were eventually closed during 2002.

The 1st stage of the restructuring process was selling “non-core” operations: from 6 “non-core” enterprises only 2 were left - railway and technical support. The 2nd stage of the restructuring process was reducing employment from 7,054 employees (as of September 30, 1999) to 4,169 employees (as of October 17, 2005). There were different measures implemented to

⁵² Now it is approx. 8000 EEK/month while the average salary in the region is approx. 6000 EEK/month and approx. 7600 EEK/month in Tallin.

reduce the level of employment: pension scheme entitlement, early retirement and enterprise-financed pension schemes, internal transfers and training and retraining programmes.

Pension scheme entitlement

Many of the employed workers had already been entitled to pensions when the restructuring started. The specificity of the profession allows for a relatively early retirement, but people kept on working in order to earn some extra money that would complement their relatively low pension.

Approx. 1,135 employees affected.

Early retirement + enterprise-financed pension scheme

All employees aged 53 are entitled to an early pension scheme. The pension is very low, approx. 2,300-2,400 EEK monthly. Eesti Põlevkivi Ltd. decided to complement this pension with additional money so that people could live on these “combined” pensions. Enterprise support was approx. 1,450 EEK monthly. In cases when an employee finds a job, he/she is still entitled to this “enterprise extra funds” as Eesti Põlevkivi Ltd. wanted to support dismissed employees, but did not want to make them rely only on a pension and prevent from looking for a job. One of the biggest challenges while introducing this measure was to convince people that they will actually get the money and they will keep on getting it. The money to finance this measure came from budget reserves and the project ended on December 31, 2006.

Approx. 427 employees benefited from this scheme.

Transfers between different mining locations

Some of the employees who lost their jobs due to the mine closures were transferred to other sites of the mining entity. In January 2000 a special Commission, EPTAL, was created and was responsible for “vacancy search” as well as personnel auditing. Not only the skills of individual and his/her career path were taken into consideration, but also social and family situation, i.e. whether the spouse is working or not. These consultations were organized on one-to-one basis. One of the biggest challenges was overcoming very low mobility; sometimes even changing enterprise without the need to move out was a problematic in itself.

Approx. 458 employees affected.

Training and retraining for new job

This type of measure was addressed to all those who were not entitled to retirement schemes. Training and retraining programmes were designed with the help of the Labour Department of the Ministry of Social Affairs, and an agreement stipulating conditions of cooperation was

signed. This measure started with individual counselling on career development (“what do you want to do in your professional life” reflection). Participants were entitled to receiving 36,000 EEK for the whole year of the programme (a kind of a “scholarship”). Training and retraining were lengthy programmes lasting 4-6 months. Programmes consisted of professional courses as well as social adaptation courses (interpersonal skills, coping with change, job search techniques, etc.). In total the costs of retraining of redundant workers was 1 million EEK (training programs cost) and 22 million EEK (scholarship costs). The total cost of the programmed was shared between the state and the Eesti Põlevkivi. The state refrained from taking the dividend out of the enterprise (approx. 14.3 million EEK) to finance the retraining programmes and the enterprise covered the remainder.

It is important to note that this particular measure was designed by the trade union representatives and accepted in the process of the social dialogue. The negotiated solutions were very effective, and later they were accepted in the railway and energy sectors.

Approx. 403 employees affected.

Compensation packages

Redundant workers were entitled to compensation. According to the Estonian law there are three brackets of compensation levels depending on the employment duration:

- up to 5 years: a 2 month-salary equivalent;
- 5-10 years: a 3-month-salary equivalent;
- more than 10 years: a 4-month salary equivalent.

In fact the redundant workers from Eesti Põlevkivi Ltd. were getting higher compensation than stipulated by the law (an 8-month salary equivalent on average).

Best practices

- Regional responsibility
 - o Being one of the biggest employers in the country and in the region requires the company to implement restructuring process in a socially responsible way even if it makes the process longer and more expensive;
 - o Restructuring process as a wider phenomenon than only collective dismissals, it has to be analysed in a wider social perspective;
 - o Relations with the employees, former employees and the inhabitants of the region are very important: appropriate PR campaigns, i.e. since 1999, marking the beginning of restructuring Eesti Põlevkivi Ltd.; and organizing every August a barbeque for the Miners Day.
- Dividends used as means to finance measures for dismissed workers.

- Internal labour market:
 - o Internal outplacement: transfers to daughter-companies.
- Career counselling and long, complex retraining programmes.
- Assistance in the early retirement scheme:
 - o Eesti Põlevkivi Ltd. compensated the “remainder” of the retirement entitlement
- Trade unions involvement:
 - o Information on the planned actions was transmitted to trade unions;
 - o Trade unions actively participated in designing the restructuring process and measures aimed to ease the process of collective redundancies.
- Lean Management:
 - o Selling “non-core” operations of the company.

Annex 2

Sectoral restructuring case

Railway sector privatization and restructuring process

The state-owned company Eesti Raudtee was founded on 1 January 1992, its task was the management of Estonian railways. In August 1997 the state-owned company was transformed into the public limited company Eesti Raudtee. As Eesti Raudtee, it was further transformed pursuant to the privatisation scheme approved by the Government. In 1998 an international competition jointly with the investor selected by way of competition was organized for the foundation of an international public limited company engaged in the transport of passengers. In 1999 the Government introduced a significant change in the privatisation plans of Eesti Raudtee, namely, it was decided to surrender the signing of concession and instead sell 66% of majority shares. Resulting from this change, a task was imposed on the Estonian Privatisation Agency to sell the shares of AS Eesti Raudtee by way of international tender with preliminary negotiations. Pursuant to the decision of the Government, in April 2000 the Estonian Privatisation Agency announced the privatisation of 66% of the shares of AS Eesti Raudtee by way of two-round international competition. On March 2, 2001 the General Director of the Estonian Privatisation Agency invited Baltic Rail Service (BRS) to sign the agreement on the privatisation of 66% of AS Eesti Raudtee shares and the privatisation and shareholder agreement; the final coming into force of the privatisation and shareholder agreement was made dependent on the payment of purchasing price.”⁵³

Negative aspects of the AS Eesti Raudtee restructuring

“Railway privatization was surrounded with scandals. The most embarrassing one occurred when an administrative court in Tallinn concluded that the Estonian Privatization Agency had acted illegally in choosing an initial bidder which was unable to find cash backing for its offer. Another tricky moment was concerned with the winner of the tender - Rail Estonia. It turned out that a key official in this company was wanted for money laundering charges in the USA. The right of privatization was then given to the British-American-Estonian consortium BRS, the company which presented the second best plan of the privatization. The deal was complete after BRS paid EEK 1 billion to the Estonian government on August 30 2001⁵⁴. After-privatisation period: restructuring programme of Estonian Railways as well as proper investment policy has increased the capacity of the few-hundred kilometre transit chain to the level where the reception of large quantities of goods is not a problem anymore. Railway has

⁵³ <http://www.evr.ee/?id=1313>

one concrete owner who has a clear business plan. The new western management style, free from political inclinations, enables to react quickly to different changes resulting from fast developments in the sector. The core of the issue is flexibility because more modern management of customer relationships enables railway to also service minor customers. It is also possible to adopt quick resolutions on very price-sensitive commodities – for instance, Estonian Railways has had to render much cheaper transportation service of coal than in the past because it is important to maintain the level of commodity flows through which the owners of goods as well as all the parties of the transit chain in Estonia should benefit”⁵⁵.

Restructuring of the oil shale industry

The oil-shale industry restructuring was one of the most vital tasks of the Estonian government. The main goals to be achieved were: to increase efficiency of production, to reduce environmental damage and to avoid adverse social problems⁵⁶. All of these objectives were parts of the “*Restructuring plan for the Estonian oil shale sector for the period 2001-2006*“, approved by the Government in March 2001. The Plan provided the restructuring measures, which are directed to:

- Creating a common value-chain between oil shale and power production and increasing the efficiency of oil shale based electricity and oil production;
- Decreasing the harmful impact of the oil shale sector on the environment;
- Easing the social problems accompanying the reduced number of employees.

In the framework of these measures an agreement with a Finnish enterprise Foster Wheeler Energia OY was signed on 25 May 2001 for the renovation of the two 200 MW energy blocks of the Eesti and Balti power plants. The purpose of this renovation is to make the production of electricity from oil-shale more efficient and environmentally friendly. The preparations for the renovation of the energy block of the Eesti power plant started after the agreement was signed. According to the investment programme, an agreement between *Narva Elektriijaamad Ltd.* and the Swedish enterprise Alstom Power was concluded in October 2001. As a result all operating energy blocks of the Eesti power plant were to be equipped with modern electric filters by the end of 2002⁵⁷ ..

Restructuring the energy sector

The restructuring process of the energy sector began in the spring of 1998. “*Restructuring in the energy sector takes longer than in other sectors. No matter what you do, the lights have to*

⁵⁴ [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$316](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$316)

⁵⁵ <http://www.evr.ee/?id=1381&langchange=1>

⁵⁶ [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$277](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$277)

⁵⁷ <http://www.eib.ee/files/II%20economic%20criteria.pdf>

stay on,” the Chairman of Eesti Energia Gunnar Okk says. *“There are no copy and paste solutions for restructuring. We’re the largest energy company here, but internationally we’re very small. What worked somewhere else will most likely not work here.”* Environmental and social concerns further complicated the process. Oil shale is not the cleanest method of power generation, and finding the balance between financial benefits and environmental tolls has been difficult. As the largest utility company in Estonia, Eesti Energia employs 10,000 people, some of whom will be unemployed when the restructuring is completed. *“We have to find a healthy balance between profit and environmental concerns,”* says Mr. Okk. *“Then there is the social aspect. We have too many people working in this sector, and the Estonian labour market is too small to absorb them. What do we do with the people left over?”* As part of its social programme, an investor - Minneapolis-based Company NRG Energy - has pledged 5 million dollars to compensate workers laid off as result of privatization. With the liberalization of the energy sector, energy production is open to private companies, while transmission and distribution are still controlled by the state⁵⁸. On June 27, 2000 the Estonian government approved the terms of a \$70.5 million deal with the NRG Energy under which Eesti Energia sold 49% percent of the shares in the Narva Power Plants to NRG⁵⁹.

Restructuring of telecommunication sector

The Estonian telecommunication sector was restructured in 1991 when the Ministry of Communications, at that time both the regulator and operator, was dissolved. The regulatory and operator functions were separated, the former being entrusted to the newly-established Ministry of Transport and Communications and the Telecommunication Inspectorate, and the latter to the newly-established State enterprises Estonian Telecom and Estonian Post.

The privatization of and foreign investment in Estonian telecommunications began in April 1991, when the joint venture Estonian Mobile Telephone Company was formed by Estonian Telecom (51 % stock), Finnish Tele (24.5 %) and Swedish Telia (24.5 %). The main goal of the joint venture was to develop, operate and administer a mobile communication network and systems, and to provide, market and distribute relevant services within Estonia. In the interests of modernizing and expanding Estonia's fixed telephone network and improving the quality of telephone services, the joint stock Estonian Telephone Company was in 1992 established by Estonian Telecom (51 % of shares) and Baltic Tele AB (49 %). After successful privatisation and restructuring of Estonian Telecom, the company's shares are listed on the London and Tallinn stock exchanges, and only 27.3 % of its shares belong to the Government⁶⁰.

⁵⁸ http://www.internationalreports.com/europe/01/estonia/energy_mining/index.html

⁵⁹ <http://www.nigc.org/eia/estonia.asp>

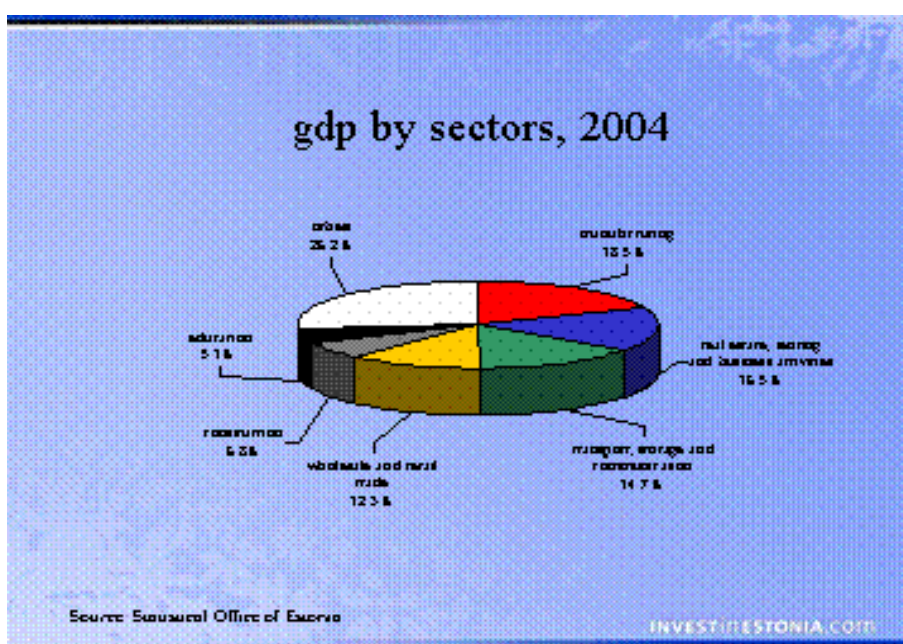
⁶⁰ <http://www.itu.int/ITU-D/eur/WTDC02/Documents/13e.pdf>

Annex 3

List of tables and graphs

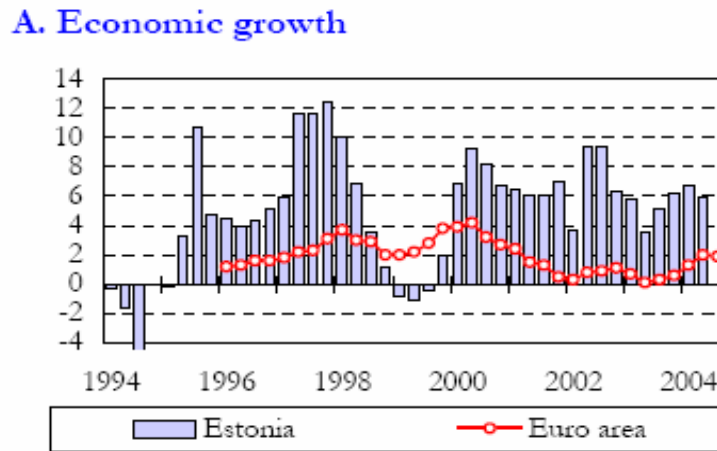
Tables	Graphs
Table 1. GDP by Main Fields of Economic Activity	Graph 1. Economic growth
Table 2. Key points of IT& telecom developments in Estonia	Graph 2. GDP growth and inflation, 1995-2004
Table 3. Main indicators of "Internet" society in Estonia	Graph 3. Real growth of GDP, 1995-2004
Table 4. Most influential sectors as source of productivity gap to the EU, as of end 1999	Graph 4. FDI inflow to Estonia
Table 5. Changes in employment in the manufacturing industry, total production and annual production growth, 1994-2000	Graph 5. Unemployment rates between 1993-2003 I Q
Table 6. Milestones: Estonian privatisation step by step	Graph 6. Unemployment rate and GDP growth rate
Table 7. Main privatisation transactions	
Table 8. The biggest transactions during Estonian privatisation process over the 1990s	Diagrams
Table 9. Trade union membership and union density in Estonia, 1992-2002	Diagram 1. GDP by sectors, 2004
	Diagram 2. Estonian Export by Commodity Groups, 2004 + Estonian Foreign Trade, 1995-2005
	Diagram 3. FDI inflow to Estonia, 1997-2005
	Diagram 4. FDI Stock by Activities and by Countries, 2005

Diagram 1.

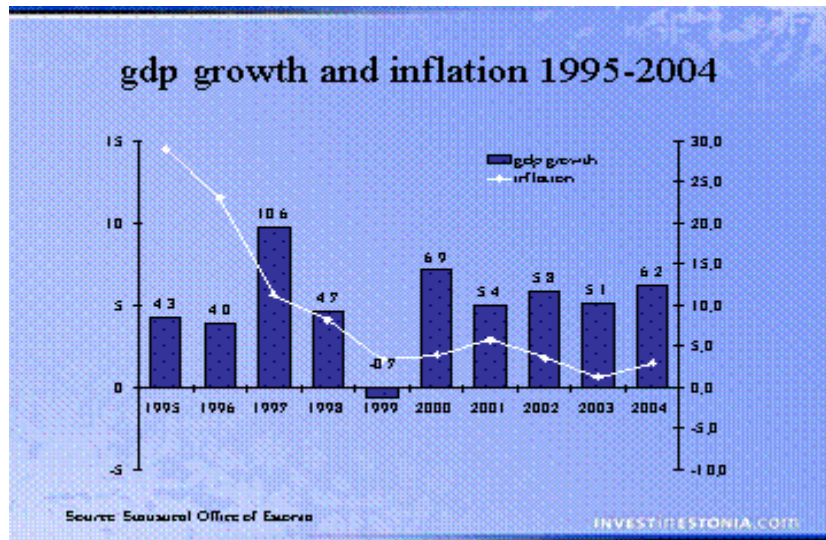
Source: *Estonia at glance*, www.investinestonia.com

Graph 1.

Source: *Updated Convergence Programme 2004*, Tallinn, November 2004, p. 11

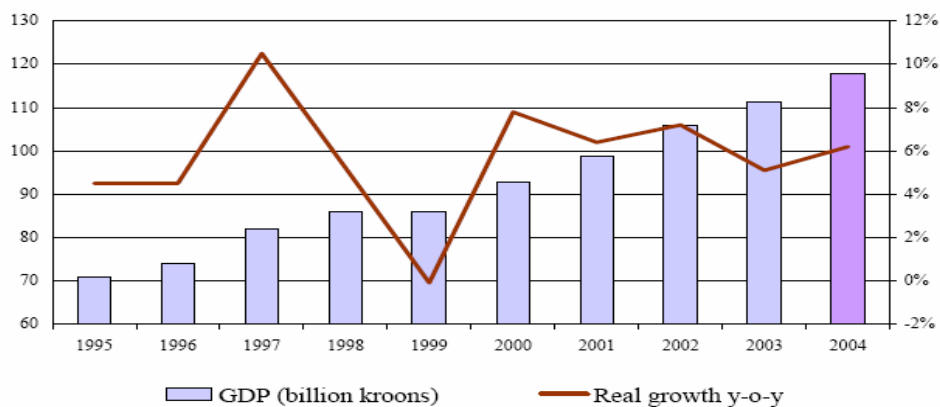
Graph 2.

Source: *Estonia at glance*, www.investinestonia.com

Graph 3.

Graph 2. Real growth of GDP in Estonia (1995-2004).

Source: *Miracle of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on "After fifteen years of market reforms in transition economies: new challenges and perspectives for the industrial sector", Trade, Industry and Enterprise Development Week UNECE, 24-25 May 2005.

Table 1. GDP by Main Fields of Economic Activity (as a % of total GDP)

Field of Activity	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Manufacturing	15.1	16.7	17.0	17.4	17.9	18.4
Real estate, renting and business services	17.8	16.9	17.5	17.2	16.7	16.6
Transport, storage and communication	13.8	14.9	15.1	14.5	14.4	14.0
Wholesale and retail trade	13.2	12.8	12.9	13.0	13.0	12.7
Construction	5.5	5.7	5.7	6.4	6.4	6.7
Education	5.5	5.2	5.1	5.1	5.1	5.1
Financial intermediation	3.8	3.9	3.7	3.9	3.8	4.1
Agriculture and hunting	3.3	3.0	3.0	2.6	2.5	2.6

Source: Statistical Office of Estonia, www.stat.ee

Diagram 2. Estonian Exports 2004, and Foreign Trade 1995-2004

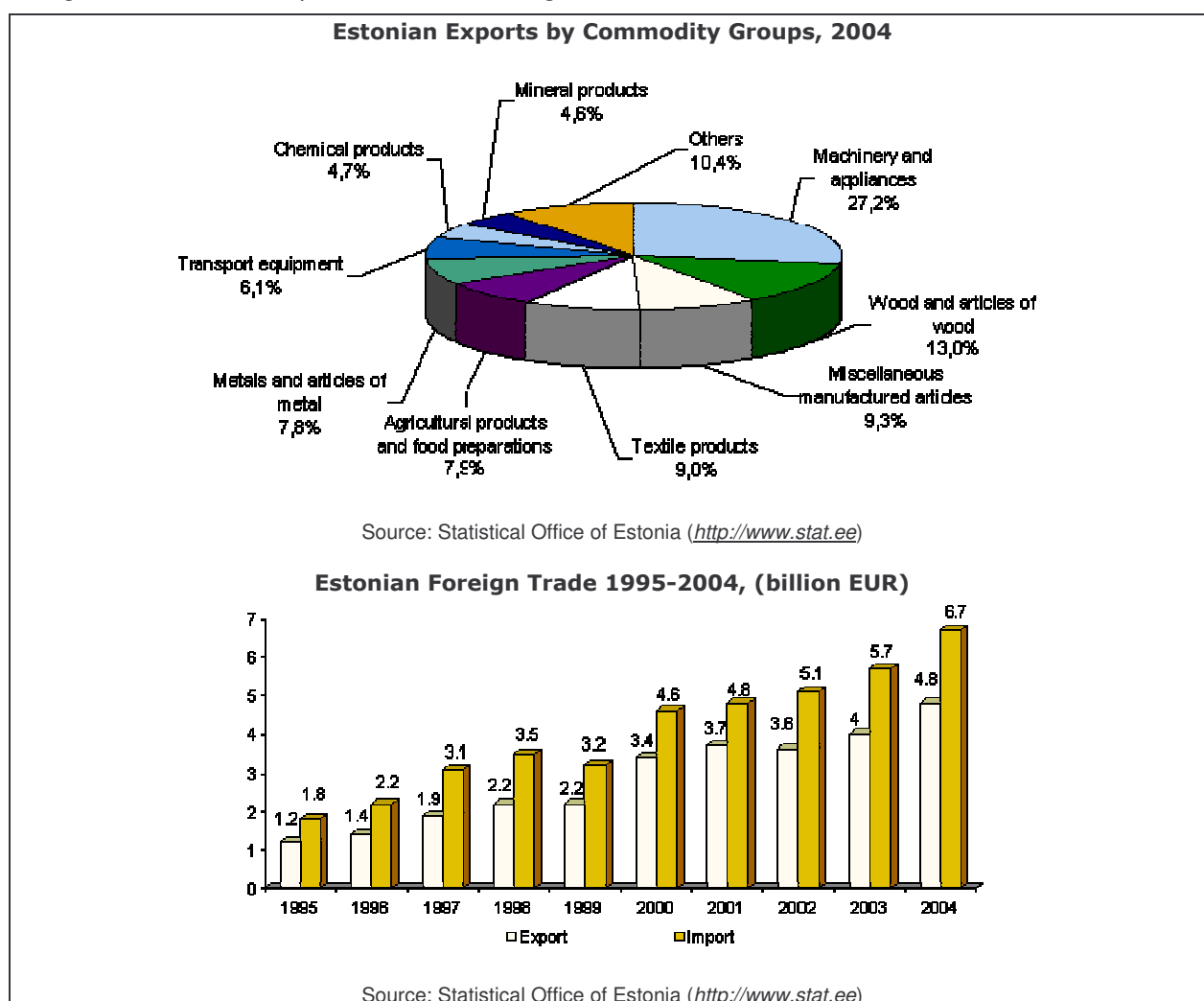

Table 2. Key points of IT& telecom developments in Estonia

- e-Tax Board - Income Tax Statements can be filled out via Internet (*Spring 2001*)
- 55% of population are using Internet and 72% Internet banking (*Autumn 2005*)
- the Government is using web-based document system (*August 2000*)
- all Estonian schools are connected to the Internet, as a result of state-run "[Tiger Leap](#)" program
- over 700 Public Internet Access Points
- there are over 592 free wireless Internet zones around the country (*Autumn 2005*)
- e-billing (*July 2000*)
- mobile parking project (*July 1, 2000*)
- world`s first MPS project for society (*May 3, 2000*)
- digital Signature Act came into force (*December 2000*)
- [IT College](#) (*September 2000*)
- ID card - new primary domestic identification document (*January 2002*)
- [Look @ World project](#) - the % of Internet users in Estonia should increase to over 90% (*2001*)

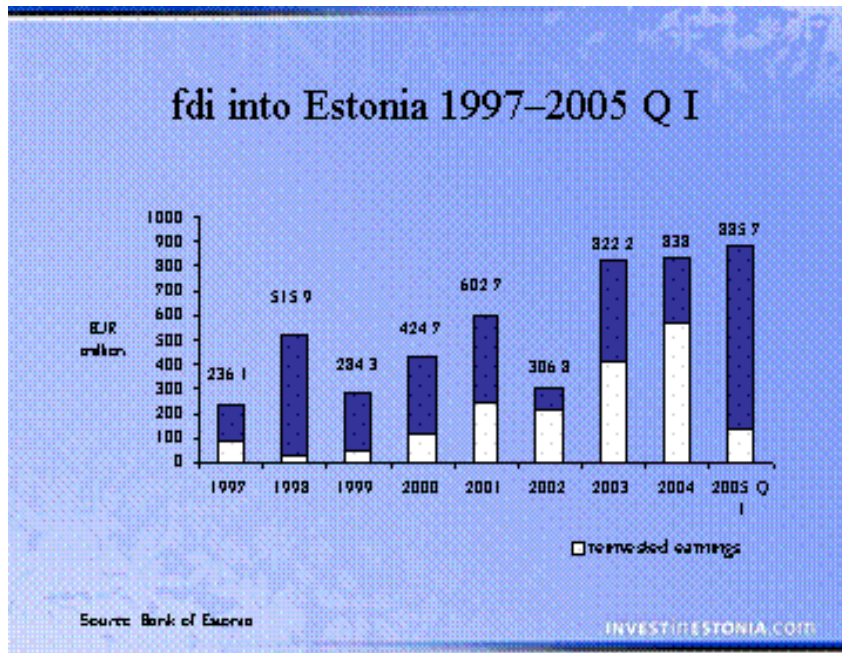
Source: <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=65&op=page&SubMenu=>

Table 3. Main indicators of "Internet" society in Estonia

- 55 per cent of population are Internet users (*TNS EMOR, Summer 2005*)
- 34 per cent of the households have a computer at home, 82 per cent of home computers are connected to the Internet (*E-Track Survey, TNS EMOR, Spring 2005*)
- All Estonian schools are connected to the Internet
- There are over 700 Public Internet Access Points in Estonia, 51 per 100 000 people (one of the highest numbers in Europe)
- Incomes can be declared to the Tax Board via Internet
- Expenditures made in state budget can be followed on the Internet in real-time
- The Government has changed Cabinet meetings to paperless sessions using a web-based document system
- 72 per cent of Estonian people conduct their everyday banking via Internet
- 93 per cent ([National Communications Board](#), *Spring 2005*) of the population are mobile phone subscribers
- All of Estonia is covered with digital mobile phone networks
- There are more than 600 free wireless Internet zones around the country

Source: http://www.estemb.fi/lang_4/rub_869/rubviide_340

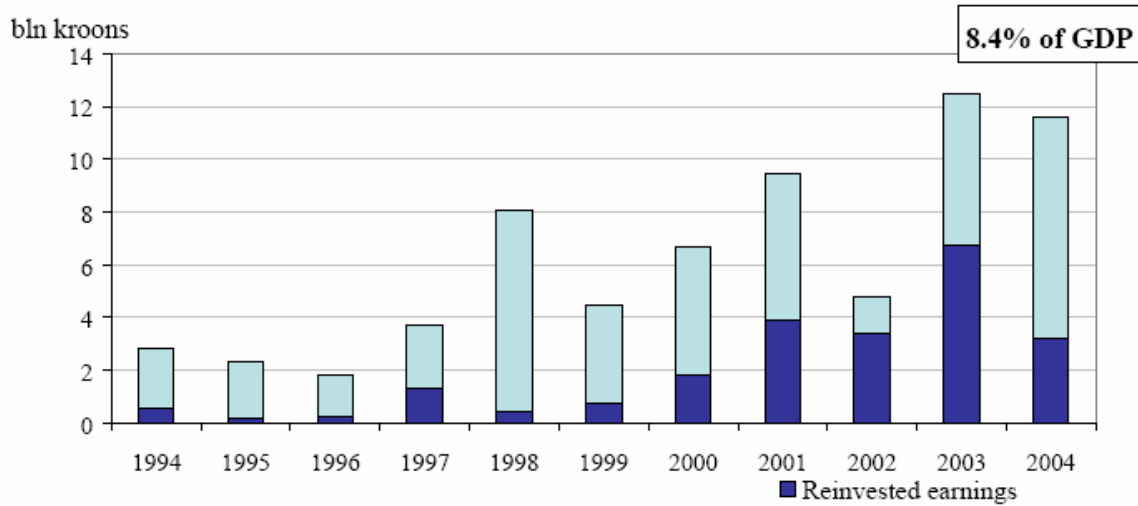
Diagram 3.

Source: *Estonia at glance*, www.investinestonia.com

Graph 4.

Graph 1. FDI into Estonia (billions kroons).

Source: *Miracle Of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on "After Fifteen Years of Market Reforms in Transition Economies: New Challenges and Perspectives for the Industrial Sector", Trade, Industry and Enterprise Development Week, UNECE, Geneva, 24-25 May 2005.

Diagram 4.

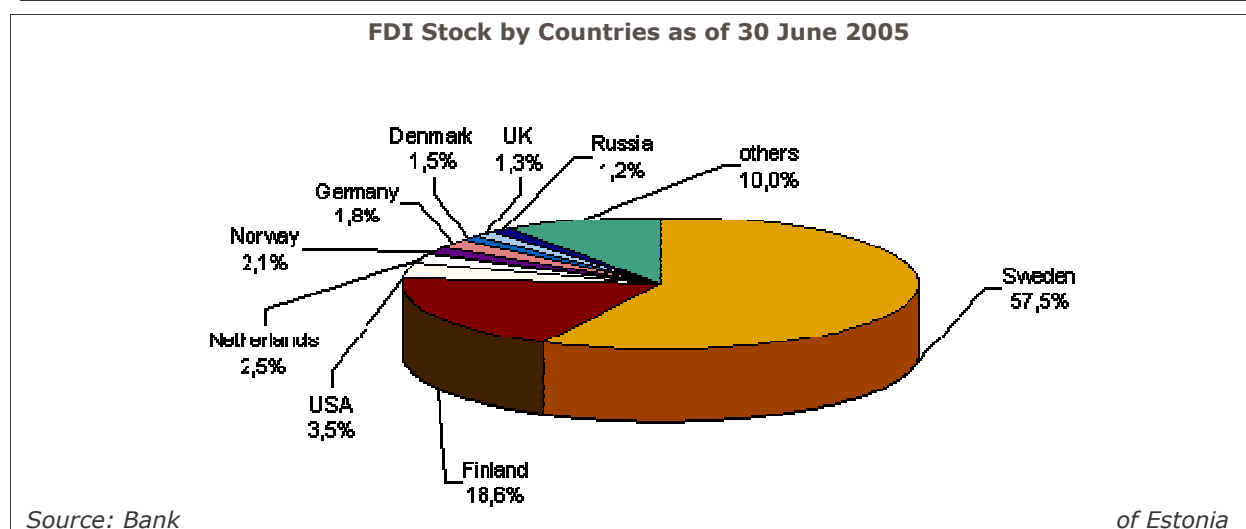
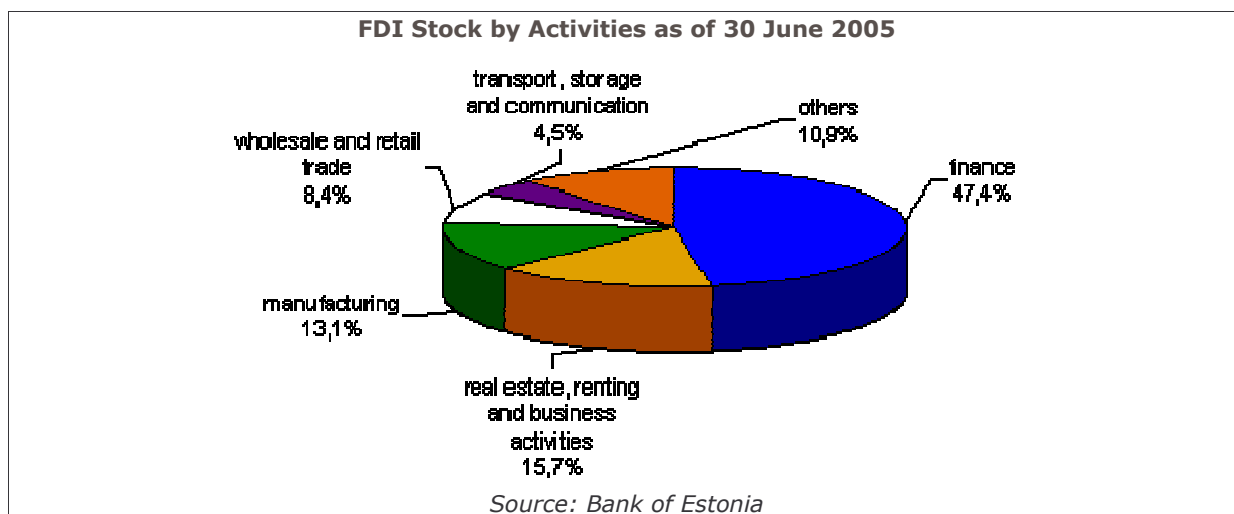

Table 4.

Most influential sectors as a source of productivity gap to the EU, end of 1999

	Estonia	Poland	Czech Republic	Slovakia	Hungary	Slovenia
Industry	31.9%	40.6%	39.2%	38.1%	34.5%	51.5%
Public sector	25.9%	23.5%	20.7%	29.2%	32.1%	20.1%
Services (except for business)	19.7%	14.8%	20.3%	14.4%	20.6%	12.7%
Agriculture	8.2%	12.2%	11.5%	10.1%	7.1%	7.4%
Construction	7.3%	5.8%	6.3%	8.4%	4.7%	6.4%
Business services	7.0%	3.0%	2.0%	0.0%	1.0%	1.9%

Source: Johannes Stephan, The Productivity Gap between East and West Europe: What Role for Sectoral Structures during Integration?, IWH 2002, p.12

Source: <http://econwpa.wustl.edu/eps/pe/papers/0309/0309005.pdf>

Table 5.

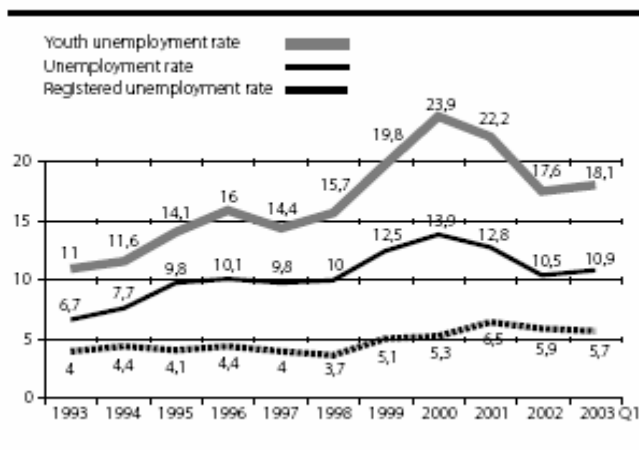
Table 8. Changes in employment in the manufacturing industry, total production and annual productivity growth during the period 1994-2000⁵⁶

	Production decreasing	Production increasing
Employment increasing		16.2% manufacture of wood 13.6% manufacture of furniture and other manufactured goods 13.3% manufacture of motor vehicles and other transport equipment 10.0% manufacture of rubber and plastic products 9.1% manufacture of electric appliances 8.6% manufacture of metal products
Employment decreasing	25.40% manufacture of chemicals and chemical products 4.62% mining 2.86% energy supply 0.05% manufacture of food, beverages and tobacco products	36.01% tanning and dressing of leather and manufacture of footwear 25.40% manufacture of textiles 20.71% manufacture of other non-metallic mineral products 12.73% manufacture of paper and paper products 9.11% manufacture of machinery and equipment 4.09% manufacture of wearing apparel

Source: Statistical Office, calculations by PRAXIS.

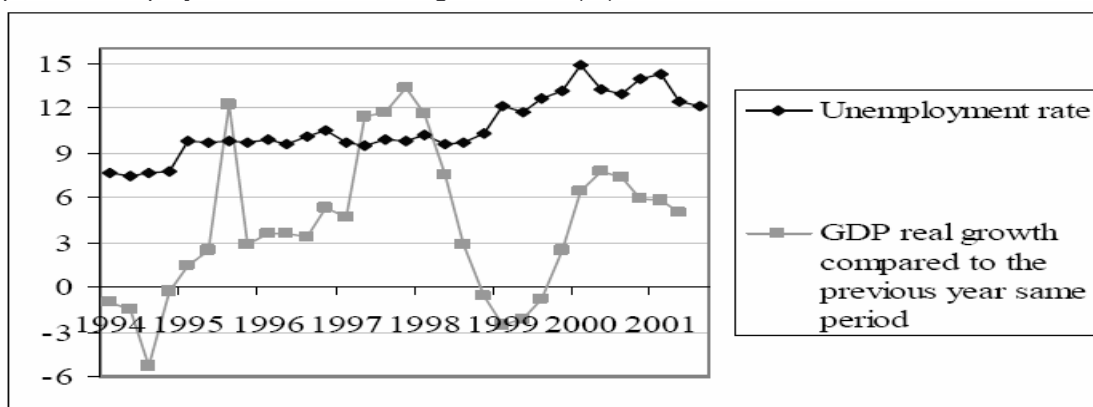
Graph 5.

Graph 2. Unemployment rates between 1993 - 2003 I quarter

Source: *Education, labour market and career guidance in Estonia*, Foundation Lifelong Learning Development Innove, National Resource Centre for Guidance, 2004, p. 40.

Graph. 6. Unemployment rate and GDP growth rate (%)

Source: *Labour Market; Gross Domestic Product*

Table 6.

Milestones: Estonian privatisation step by step

1991 - The first Estonian enterprises were privatized

June 17, 1993

Estonian Law on privatization was adopted by the Parliament (entered into force on July 24, 1993)

According to the law, three main types of privatization were set up:

- sale of property in tender with preliminary negotiations
- sale of property on a public or restricted sale
- public sale of shares of commercial undertakings

1991-95

Almost all Estonian small businesses (approx. 1,200 companies) held by the state were sold in auctions

November 24, 1995 - Estonia officially applies for the EU membership

1998 - Estonia starts the negotiations to become a member of the EU. The chapter about industrial policy (dealing with privatization) was closed quite soon.

2000 - Estonian government signed a treaty with the American company NRG Energy about the sale of the majority of stocks (49 %) of the two power plants in Narva which produce 98 % of all energy in Estonia

April 30, 2000

Estonian Privatization Agency agreed to sell 66 % of shares in the Estonian railways to the British-American-Estonian consortium Baltic Rail Service (BRS)

May 2001

The Parliament adopted the amendment of the Privatisation Act about the Estonian Privatisation Agency would be closed from 1 November 2001.

August 30, 2001

The railway privatization deal was complete after BRS paid EEK 1 billion to the Estonian government

Since November 1, 2001

The responsibility for the remaining privatisations was transferred to the Ministry of Finance, the Ministry of Economic Affairs and the County Governments

Source: [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$316](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$316)

Table 7. Main privatisation transactions

Year	Number of enterprises sold by tender	Total purchase price, mln EEK	Number of enterprises sold by auctions	Total purchase price, mln EEK	Three biggest transactions
1993	54	353	238	121	RAS Leibur (bakery) Tallinna Vineeri ja Moobilkombinaat (furniture) RAS Flora (chemical products)
1994	215	1,329	100	63	RAS Viru Hotell (hotel) RAS Tarmeko (wood processing, furniture) RAS Tallinna Kaubamaja (department store)
1995	142	1,021	126	82	RAS Rakvere Lihakombinaat (meat products) RAS Kalev (confectionery) RAS Tallinna Meretehas
1996	43	474	87	152	AS Esoil RAS Eesti Kindlustus RAS Valga Külmtusvagunite Depoo
1997	17	1295	64	161	AS Eesti Merelaevandus AS Eesti Metalliekспорт AS Kiviter
1998	13	318	19	287	AS Läänemaa Elektrovõrk Eesti Valvekoondis AS Narva Elektrovõrk
1999	14	137	8	17	Eesti Merelaevandus Liviko AS Narva Elektrovõrk AS
2000	4	106	2	1,3	Eesti Ringhäälingu Saatekeskus (broadcasting transmission centre) Edelraudtee AS (railwaypassenger services)
2001	4	1020	n.d.	n.d.	AS Eesti Raudtee AS Elumaja AS Rahva Raamat

 Source: Estonia Privatisation Agency, [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$316](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$316)

Table 8. The biggest transactions during Estonian privatisation process over the 1990s

Year	Object	Purchaser	Price/EEK
1993	Tallinna Vineri ja Mooblikombinat (furniture)	AS Marlekor	56,000,000
1994	RE Parnu Kalakombinaat (fish products)	AS Maseko	18,500,000
1995	RAS Pussi PPK(fiber board, chip board, assumed liabilities worth 25 mill. EEK)	AS Repo	20,000,000
1996	RAS Tartu Autoveod	AS Rano	26,000,000
1997	AS Eesti Merelaevandus (70% of shares)	AS ESCO Holding	700,000,000
1998	Eesti Valvekoondis	EVK Grupp AS	61,000,000
1999	Eesti Merelaevandus (30% of shares)	AS ESCO Holding	300,000,000
2000	Eesti Ringhaalingu Saatekeskus (broadcasting transmission centre)	TeleDiffusion de France	102,000,000
2001	Eesti Raudtee (66% of shares)	Baltic Rail Service	1,000,000,000

Source: Estonian Privatisation Agency data and Finpro, http://www.balticdata.info/estonia/macro_economics/estonia_macro_economics_investments_basic_information.htm

Table 9.

<i>Trade union membership and union density in Estonia, 1992-2002</i>						
	1992	1994	1996	1998	2000	2002
Labour force (aged 15-69 years)	790,500	730,900	687,700	668,600	658,200	649,500
EAKL members	609,900	200,000	119,300	65,100	57,900	47,500
TALO members	60,000	50,000	45,000	40,000	40,000	35,000
Total union members *	669,900	250,200	164,300	105,100	97,900	82,500
Union density	88.0%	37.0%	26.5%	17.4%	17.2%	14.2%

Source: <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2003/08/feature/ee0308101f.html>

Annex 4

Interviewed persons

Name	Organization and affiliation
Ain Kabal Riina Danilson	EVEA (UEAPME)
Harri Taliga Liina Carr	EAKL (ETUC)
Thor-Sten Vertmann Kristi-Jette Remi	ETTK (UNICE)
Anneki Teelahk	HR Director, Eesti Põlevkivi Ltd
Mario Lambing	Executive Officer for Economic Analysis Division, Economic Development Department

Annex 5

Sources

1. *Education, labour market and career guidance in Estonia*, Foundation Lifelong Learning Development Innove, National Resource Centre for Guidance, 2004.
2. *E-government in Central Europe – Rethinking Public Administration*, White Paper from The Economist Intelligence Unit, August 2004.
3. *Employment and labour mobility in Estonia*, Tallin 2002.
4. *Estonia Country Assessment*, Forum For Enterprise Development, Baltic Regional Programme, OECD, May 2002.
5. *Investment in the Baltic States, a comparative guide*, KPMG in the Baltics, 2005.
6. *Miracle of Estonia: Entrepreneurship and Competitiveness Policy in Estonia*, Forum on “After fifteen years of market reforms in transition economies: new challenges and perspectives for the industrial sector”, Trade, Industry and Enterprise Development Week UNECE, 24-25 May 2005.
7. *National Social Dialogue on the Formulation, Implementation and Monitoring of Employment Policies. Country Study of Estonia*, Praxis Working Paper no 11, Praxis Center for Policy Studies, Estonia, September 2003.
8. *New Opportunities – Baltic Resources*, Export America, December 2002
9. *Study of Estonia*, Praxis Working Paper no 11, Praxis Center for Policy Studies, Estonia, September 2003.
10. Tiits, M., Kattel, R., Kalvet, T., Kaarli, R., *Competitiveness and Future Outlooks of the Estonian Economy R&D and Innovation Policy Review*, Research and Development Council, Tallinn 2003.
11. *Updated Convergence Programme 2004*, Tallinn, November 2004.

Internet sites

1. <http://www.imf.org/external/np/ms/2005/072205.htm>
2. <http://www.euractiv.com/Article?tcaturi=tcm:29-143675-16&type=News>
3. <http://europa.eu.int/comm/enlargement/estonia/>; <http://www.fin.ee/?id=13318>
4. <http://strategis.ic.gc.ca/epic/internet/inimr-ri.nsf/en/gr117873e.html>
5. <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=108&op=page&SubMenu=>
6. <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=116&op=page&SubMenu=>
7. <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=63&op=page&SubMenu=>
8. <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=112&op=page&SubMenu=>
9. <http://www.unece.org/ie/wp8/documents/mayfor/Signe%20Ratso.pdf>.
10. <http://www.eestipank.info/pub/en/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/konverentsid/20030526.htm>.
11. http://www.vm.ee/eng/kat_137/5777.html?arhiiv_kuup=kuup_2005
12. www.bankofestonia.info/pub/en/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/uuringud/_7_2002
13. <http://www.ibs.ee/ibs/economics/privatization.html>
14. *Estonia rail sale agreed*, <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/europe/05/09/estonia.railway/index.html>
15. http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm.
16. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n8_v118/ai_19689371.
17. http://www.balticdata.info/estonia/macro_economics/estonia_macro_economics_investments_basic_information.htm.
18. http://www.baltkurs.com/english/archive/spring_2002/12privatization.htm
19. <http://www.sm.ee/engtxt/pages/goproweb0441>
20. <http://www.ettk.ee/en/newseng/2005/10/item21838>
21. <http://www.ettk.ee/en/newseng/2005/11/item22011>

22. <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2003/08/feature/ee0308101f.html>
23. http://www.dti.gov.uk/ewt/social_dialogue_conference.pdf
24. <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2003/09/feature/ee0309102f.html>
25. <http://www.eurofound.eu.int/docs/areas/industrialrelations/EF0388ch3.pdf>
26. <http://www.evr.ee/?id=1313>
27. [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$316](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$316)
28. <http://www.evr.ee/?id=1381&langchange=1>
29. [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$277](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$277)
30. <http://www.eib.ee/files/II%20economic%20criteria.pdf>
31. http://www.internationalreports.com/europe/01/estonia/energy_mining/index.html
32. <http://www.nigc.org/eia/estonia.asp>
33. <http://www.itu.int/ITU-D/eur/WTDC02/Documents/13e.pdf>
34. www.stat.ee
35. <http://www.investinestonia.com/index.php?option=displaypage&Itemid=65&op=page&SubMenu>
=
36. http://www.estemb.fi/lang_4/rub_869/rubviide_340
37. <http://econwpa.wustl.edu/eps/pe/papers/0309/0309005.pdf>
38. [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$316](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$316)
39. [http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader\\$316](http://manila.djh.dk/discover/stories/storyReader$316)
40. http://www.balticdata.info/estonia/macro_economics/estonia_macro_economics_investments_basic_information.htm